

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A női fogvatartottak helyzete

Szerző:

dr. Rostás Edit Kincső

Békéscsaba, 2025. október 18.

I. Bevezetés

„Az erkölcsi norma értéket véd, a jogi (büntetőjogi) norma érdeket, s szerencsés esetben egyúttal értéket is. Az érték egyetemes, az érdek partikuláris. Így fordulhat elő, hogy a (...) kettő összeütközésbe kerül, s nemcsak nehéz eldönteni, hogy a büntetőjogi norma értéket véd vagy rombol.” (Irk Ferenc)

A társadalom szempontjából kedvezőtlen folyamat a bűncselekményt elkövető nők számának és arányának a növekedése. Mivel a gyermeknevelés során a nők szerepe meghatározóbb a férfiakénál, a növekvő bűnözési tendencia magában hordozza annak a veszélyét, hogy megemelkedik a gyermek- és fiatalok bűnelkövetők száma.¹

A felnövekvő generációk megfelelő életkörülményeinek és életfeltételeinek biztosítása minden társadalom létének az alapja, mivel a társadalmak e nélkül nem tudják önmagukat reprodukálni. A jogrendszerek többsége igyekszik tehát biztosítani a megfelelő fejlődést. A gazdasági és társadalmi problémáktól nem választható el élesen a gyermekek védelme, a jóléti politika célkitűzései között továbbra is megoldhatatlan feladatnak bizonyul az egyenlő esélyek biztosítása. A gyermekek és a családok megélhetését nagymértékben befolyásolja a dolgozók feszített munkatempója, valamint a munkanélküliség kiterjedése. A családok többségére jellemző a kommunikáció majdnem teljes hiánya, a családon belüli kötelékek meglazulása. A társadalmi morál a nehéz szociális körülmények következtében folyamatosan romlik, a bűnözés pedig egyre jobban terjed, amit a női szerepek megváltozása és életlehetőségeik kiszélesedése is eredményez.²

A női elítéltek helyzetét alapvetően meghatározza a szabadság hiánya, emiatt negatív irányba változhat a róluk alkotott családi és társadalmi értékítélet. Sokszor a börtönben kénytelek először szembesülni önmagukkal, az általuk elkövetett tettekkel, ugyanakkor a megszokotthoz képest más erkölcsi normákkal, új értékrenddel is szembe kell nézniük. Kívülről irányítottá válik az eddig

¹ <http://tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a577.pdf>

² Sinkó Éva: A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek Részlegének működési tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 2006. 3. szám, 71. p.

általuk irányított személyes életterük, a korábbi alá-fölérendeltségi viszonyokból egyértelműen alárendelt szerepbe kényszerülnek, társaikkal pedig mellérendeltségi kapcsolatba kerülnek. A zárt intézet pozitív vagy negatív irányban befolyásolja a megszokott életmódjukat, alapvetően megváltoznak a döntési mechanizmusaik, kénytelenek lesznek gyorsan alkalmazkodni, és minél előbb elsajátítani új ismereteket. Igazodniuk kell a büntetés-végrehajtás hivatalos elvárásaihoz, illetve saját kényszerközösségükhöz. Érvényesül az úgynevezett „hotel-hatás”: kénytelenek elviselni különböző mikrokörnyezetek szocializációs szokásait, intim szférájuk ugyanakkor túlságosan beszűkül.³

Kutatómunkám célja, hogy átfogó jelleggel áttekintse a női elítéltek helyzetét, kitérve hazánk valamennyi női büntetés-végrehajtási intézetére - különös tekintettel az Európában is ritkaságnak számító kecskeméti anya-gyermek részlegre -, illetve a külföldi női börtönök specifikus szabályaira is. Arra szeretnék rávilágítani, hogy a fogvatartott nők számára mennyire fontos az anyai szerepkör betöltése, amit a büntetés végrehajtása során sem szabad figyelmen kívül hagyni.

II. A női bűnözés jellemzői és okai

II. 1. Női bűnözés a rendszerváltás előtt és után

Az I. világháború előtti évtizedben az elítéltek 15,2 - 16,9%-át tették ki a nők. A hazai női bűnözésben az I. világháború második éve jelentett kiugró emelkedést, ekkorra már 43%-ra nőtt arányuk az összébűnözésen belül. A növekedés oka az volt, hogy a nők nagy része a háború miatt bekapcsolódott a társadalmi, gazdasági életbe. A női elkövetők aránya magas szinten maradt az 1920-as évek elején is, majd az 1930-as évekbe stabilizálódott.⁴

³ Dr. Erdődi Orsolya: Gondolatok. A fogvatartott nők kezelésével, nevelésével összefüggő egyes kérdésekről. Börtönügyi Szemle, 2002. 1. szám, 34. p.

⁴ Gerginé Dr. Horgos Livia - Csorba Ildikó: A női bűnözés jellemzői és okai. Belügyi Szemle, 1990. 4. szám, 19. p.

A tíz évig stagnáló arányszám 1941-ben ismét emelkedni kezdett, a következő években pedig a háború hatására újra elérte a 30%-ot. Ekkoriban az árdrágítás volt az egyik legjellemzőbb bűncselekmény, ennek felét nők követték el. Az 1950-es években a női elkövetők aránya meghaladta a 20%-ot. A tiltott abortuszok miatt feltűnően magas volt a nők aránya a személy elleni cselekmények miatt elítéltek között. Az 1960-as évek elején a női kriminalitás csökkent, 1975-től azonban ismét jelentősen emelkedett, 1987-ben pedig már elérte a 17,4%-ot.⁵

A rendszerváltás után átalakította a női bűnözés profilját és a női elkövetők szociológiai jellemzőit a tipikusan nők által elkövethető bűncselekmények büntethetőségének megszüntetése. Ilyen büntetendő cselekménynek számított például az üzletszerű kéjelgés és kísérő bűncselekménye, a közveszélyes munkakerülés.⁶

A gazdasági bűncselekmények között új, korábban ismeretlen tényállások jelentek meg a piacgazdaságra való áttérés során. A nők aránya magasabb volt a csődbüntett és az adócsalás elkövetői skáláján, de ez az arány a társadalombiztosítási, egészségügyi vagy nyugdíjjárulék-fizetési kötelezettség megsértésére is vonatkozott. 1996-ra a női elkövetők száma a házasság, a család és nemi erkölcs elleni cselekmények körében csökkent a legnagyobb mértékben, az 1988-as 17,5%-hoz képest 9,7%-ra.⁷

II. 2. A nők által elkövetett bűncselekmények

A nők társadalomban betöltött szerepe sajátos lelki és fizikai adottságaiknak köszönhetően jelentősen eltér a férfiakéhoz képest. Életvitelükre meghatározó befolyást gyakorol az érzelmi kötődés, a legfontosabb számukra a családayaként, feleségként megélt szerep, nem a gazdasági függetlenség. Folyamatosan szükségük van a másokról való gondoskodásra, ugyanakkor ők is igénylik az odafigyelést és a törődést, hiszen lelkileg sokkal sérülékenyebbek. Személyes életterületüket főleg a

⁵ Gerginé Dr. Horgos Livia - Csorba Ildikó: i.m. 19-20. p.

⁶ Dr. Kövér Ágnes: Női bűnözés a rendszerváltás előtt és után. Belügyi Szemle, 1998. 3. szám, 5. p.

⁷ Dr. Kövér Ágnes: i.m. 8. p.

családjuk jelenti, amit alá-fölérendeltségi viszonyok jellemeznek. Környezetük igényeihez, értékrendjéhez igazodva alakítják ki életmódjukat, de ebben saját döntéseik is szerepet játszanak.⁸

Az Országos Kriminológiai Intézet munkatársai 2000-ben végeztek kutatást a női büntetés-végrehajtási intézetekben. A kutatás kiterjedt a nők által elszenvedett gyermekkori erőszakra is, felvázolva egy meglehetősen szomorú képet. A megkérdezettek 1/3-a mondta azt, hogy gyermekként rendszeresen erőszakos bánásmódban volt része, amit általában az apjuk vagy anyjuk okozott, 13 százalékuk nyilatkozott csak úgy, hogy ismeretlen, családon kívüli személy volt az elkövető. Az elszenvedett bántalmazás az esetek több mint egyharmadában fizikai jellegű volt, több mint felében pedig szexuális természetű. Az interjúalanyok többségének partnere részéről is megaláztatást és fizikai bántalmazást kellett elszenvednie. Jellemzően azok a nők követnek el családon belüli erőszakos bűncselekményt, akiket hosszú éveken keresztül bántalmazott a partnerük, akiknek agresszív magatartását alkoholos befolyásoltság is erősítette. Az életellenes bűncselekmény miatt elítélt nők harmada, saját bevallása szerint rendkívül zaklatott idegállapotban volt cselekménye elkövetésének pillanatában, hosszan tartó áldozati szituációt követően vált maga is bűnelkövetővé.⁹

A női bűnözői magatartás vizsgálata alapján elmondható, hogy a nők általában férfiak hatására kerülnek bűnelkövetési lehetőségek közelébe, a bűnbandákban pedig főleg kiszolgálói, kísérői szerepük van.¹⁰ A leggyakoribb női bűncselekmények férfiak nélkül sokszor meg sem történtek volna, hiszen például a nők által elkövetett rablásnak a markecolás, azaz a tártstettség a jellemző elkövetési módja.¹¹ A büntetteket kapcsolataik védelmében, érzelmi okokból követik el, általában

⁸ Dr. Erdődi Orsolya (2002.): i.m. 33. p.

⁹ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: A női elítéltek helyzete a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben. Börtönügyi Szemle, 2003. 3. szám, 28-29. p.

¹⁰ Pálóczi Katalin: Speciális elítélte csoportok a magyar büntetés-végrehajtásban. TDK dolgozat. Miskolc, 2010. 32. p.
http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX.../document_11536_section_3654.pdf

¹¹ Ruzsonyi Péter (szerk.): Büntetés-végrehajtási Igazgatás. Rendészeti Szakvizsgabizottság. Budapest, 2012. 178. p.
http://bvop.hu/download/buntetes-vegrehajitasi_igazgatas.doc/buntetes-vegrehajitasi_igazgatas.doc

egyedül vagy rövidebb ideig tartó, időszakos csoportban. Hozzá tartozóik, gyerekeik ellen a férfiaknál gyakrabban követnek el bűncselekményt.¹²

A női bűnözés jellemzően két ciklusban zajlik, van egy fiatalkori időszak 20 és 30 év között, illetve egy későbbi, 45 és 60 év között.¹³ A 21 évesnél fiatalabbak sokkal gyakrabban követnek el rablást, mint a náluk idősebbek, míg a lopás inkább a középső korcsoportokra jellemző. 30 és 40 év közötti kortól kezdődően meredeken emelkedik az emberölést elkövetők aránya, az 50 év felettieknek pedig közel a fele emiatt tölti a büntetését. A csalás, valamint az egyéb intellektuálisabb bűncselekmények elkövetése szintén az idősebb korosztályban gyakoribb.¹⁴

rablás	39 %
emberölés	34 %
lopás	6,6 %
testi sértés	6,3 %
csalás	4,6 %

1. számú táblázat: A magyar fogvatartott nők által elkövetett bűncselekmények százalékos aránya (2011. december 31.)¹⁵

Az életellenes cselekményeknek, melyeket nők követnek el, két jellemző formája van: a saját gyermek, illetőleg a házas- vagy élettárs sérelmére elkövetett emberölés. A saját gyermek megölésének büntetőjogi megítélése társadalmi vitákat generál, az élettárs megölése pedig feszegeti a jogos védelem büntetőjogi kategóriáját.¹⁶ Az utóbbi cselekmény mögött gyakran éveken

¹² Pálóczi Katalin: i.m. 31. p.

¹³ Pálóczi Katalin: i.m. 31. p.

¹⁴ Huszár László - Tari Ferenc: Első lépés. A női fogvatartottak helyzete napjainkban. Az előnyös megkülönböztetés elve. Börtönügyi Szemle, 1997. 3. szám, 22. p.

¹⁵ Készült Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 178. p. alapján

¹⁶ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 178. p

át tartó családon belüli erőszak húzódik, melynek az áldozat csak ilyen brutális módon tud véget vetni.¹⁷ A többi fogvatartott is mélyen megveti az emberölést elkövetőket.¹⁸

A szakemberek szerint a női elítéltek jobban kötődnek családjukhoz érzelmileg, szociálisan, és gazdaságilag, mint a férfiak. Különösen az első bűntényesek viselik nehezen, hogy a szabadságvesztés letöltése miatt el kell szakadniuk gyermekeiktől, családtagjaiktól. A legnehezebb a 18 és 35 éves kor közötti női elítéltek kezelése, mivel az érzelmi kapcsolatok fennmaradását ők igénylik a legjobban. A pszichoszomatikus eredetű egészségkárosodást és a betegségtudatba menekülést teszi gyakorivá körükben az alacsony börtöntűrő képesség.¹⁹

A magyar börtönökben - különösen a női intézetekben - jellemző a romák felülreprezentáltsága. A roma fogvatartottak aránya a nők között magasabb, mint a teljes börtönpopulációban. Az adatok alapján a női elítéltek többsége kétszeresen is kisebbséghez tartozik. Egyrészt azért, mert nő, másrészt pedig cigány származása miatt. A pozitív diszkrimináció alkalmazása velük szemben tehát kétszeresen indokolt.²⁰

A nők enyhébb kriminalitása a büntetés-végrehajtási fokozatok megoszlása során is megfigyelhető, hiszen a legsúlyosabb, fegyház fokozatban arányaiban is kevesebben töltik szabadságvesztésüket. A középső, börtön fokozatban kiegyenlítődik az aránytalanság, míg a legenyhébb, fogház fokozatban letöltendő büntetést ritkábban szabnak ki a bíróságok nők esetében. A büntetés letöltése utáni beilleszkedés elősegítése végett kerülnek alkalmazásra az enyhébb végrehajtási szabályok. Ezek a szabályok a jogszabályi feltételeknek megfelelő fogvatartotti csoportra vonatkoznak, akiknek így lehetőségük nyílik a börtönön kívüli munkavállalásra, illetve családjuk rendszeres látogatására.²¹

¹⁷ Huszár László - Tari Ferenc: i.m. 22. p.

¹⁸ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 178. p.

¹⁹ Pálóczi Katalin: i.m. 32. p.

²⁰ Huszár László - Tari Ferenc: i.m. 26. p.

²¹ Huszár László - Tari Ferenc: i.m. 21.p.

III. A női fogvatartottak helyzete Magyarországon

III. 1. A nők szabadságvesztésére vonatkozó speciális szabályok

Az elítéltekre vonatkozó szabályozás nagyjából megegyezik férfiak és nők esetében, eltérések az elhelyezésüknél, ruházódásuknál, és tisztálkodási lehetőségeiknél mutatkoznak, továbbá speciális szabályok vonatkoznak a várandós, kisgyermekes nőkre.²²

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban: Bv. tv.) 273. § (5) bekezdés b) pontja kimondja, hogy az elzárás végrehajtása során a nőket el kell különíteni a férfiaktól.

A Bv. tv. 169. § (2) bekezdése értelmében magánelzárás várandós és kisgyermekes nővel szemben nem alkalmazható.

Szabadságvesztés büntetésük során szintén a nők speciális védelmét szolgálják a terhesség megszakítására, a terhesgondozásra, a szülésre és az anya gyermekével történő együttes elhelyezésére vonatkozó szabályok.²³

A büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet (a továbbiakban: Rendelet) 20. § (1) bekezdése értelmében, ha a fogvatartott várandósságát jelzi, kérelmére negyvennyolc órán belül térítésmentesen biztosítani kell részére a terhességi gyors teszt elvégzését. A (2) bekezdés alapján a várandós fogvatartottat gondozásba vétel céljából a szakorvosi vizsgálatot követő három munkanapon belül a Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központba (a továbbiakban: BVEK) kell szállítani.

²² Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 20. p.

²³ Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest - Pécs, 2004. 300. p.

A terhesség megszakításának lehetőségét a Rendelet 24. § (1)-(3) bekezdései a következőképpen szabályozzák. Ha a várandósság fennállását szülész-nőgyógyász szakorvos igazolja, a fogvatartott nyilatkozik arról, hogy terhességét meg kívánja-e tartani vagy igényli annak megszakítását. A fogvatartott esetében a terhesség-megszakításra vonatkozóan a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény rendelkezései irányadóak. A terhesség megszakítása a terhesség betöltött tizenkettedik hetéig a BVEK-ban is elvégezhető.

A Bv. tv. 39. § (3) bekezdése alapján el kell halasztani - kérelem nélkül, hivatalból is - a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdését annak az elítéltnak az esetében, aki a) a tizenkettedik hetet meghaladó várandós, legfeljebb a szülés várható idejét követő tizenkettedik hónap végéig, b) egy évesnél fiatalabb gyermekét gondozza.

A Bv. tv. 116. § (4) bekezdése értelmében, ha az elítélt nő a várandósság tizenkettedik hetét elérte, és a szülés várható időpontja megelőzné a szabadulás napját, nyilatkoztatni kell arról, hogy kéri-e a szabadságvesztés félbeszakítását. A várandósság alatt vagy közvetlenül a szülés után benyújtott büntetés-félbeszakítási kérelmek elbírálása során elsősorban a gyermek érdekét kell figyelembe venni.

A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírásg helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 76. § (1) - (5) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezik a szabadságvesztés félbeszakításának szabályairól várandósság esetén. A várandósság tizenkettedik hetét elért nő szabadságvesztés-félbeszakításra irányuló kérelme esetén a bv. intézet parancsnoka az iratokat - javaslatával együtt - az agglomerációs központ vezetőjéhez terjeszti fel. Ha a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítását engedélyezik, az elítéltet a szülés várható időpontja előtt legalább négy héttel szabadítani kell. Ha az orvos veszélyeztetett terhességet állapít meg, az elítéltet haladéktalanul a BVEK-ba kell szállítani, és nyilatkoztatni kell, hogy kéri-e a szabadságvesztés félbeszakítását. A veszélyeztetett terhesség ideje alatt a szabadságvesztés félbeszakítására - bv. orvosi javaslat alapján - bármikor sor kerülhet. Ha a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítását engedélyezték, a bv. intézet a szülés várható időpontját követő két hónapon belül megkeresi az elítélt lakcíme vagy tényleges

tartózkodási helye szerint illetékes önkormányzatot és tájékozik a szülést követő körülményekről. Ha a gyermek halva született vagy meghalt, illetve nem az elítélt gondozásában van, a bv. intézet a félbeszakítás megszüntetésére tesz javaslatot.

Az anya-gyermek védelemmel foglalkozik a Rendelet 22. § (1) - (8) bekezdése. Ennek értelmében, ha a fogvatartott nő várandósságára tekintettel a büntetés félbeszakítását nem engedélyezték, a fogvatartottat a szülés várható időpontja előtt négy héttel a BVEK-ba kell szállítani. A fogvatartott nőt, ha a várandósság hatodik hónapját követően kérelmére továbbra is részt vesz a munkavégzésben, a szülés várható időpontja előtt huszonnyolc nappal a munkavégzés alól fel kell menteni. A felmentést a bv. orvos a szülési szabadsággal megegyező időtartamra engedélyezi, kivéve azt az esetet, ha a szülő nő a Bv. tv. 223. § (1) bekezdés b) pontja alapján mentesül a munkavégzési kötelezettség alól. A várandós fogvatartott BVEK-ba történő befogadása után a BVEK főigazgatója megkeresi a fogvatartott lakhelye szerinti gyámhivatalt, hogy szükségesnek tart-e valamilyen intézkedést a születendő gyermek elhelyezésével kapcsolatban, valamint kíván-e pert indítani a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránt. A BVEK főigazgatójának értesítése alapján a BVOP intézkedik az anyának és a gyermeknek az együttes elhelyezésre kialakított részleggel (a továbbiakban: anya-gyermek részleg) rendelkező bv. intézetbe történő átszállíttatására. Az értesítést a gyermek várható születésének időpontját megelőzően tizenöt nappal kell megküldeni a BVOP-nak. A gyermek születéséről a BVEK főigazgatója értesíti az apát, az anya lakhelye szerinti gyámhivatalt, kiskorú fogvatartott anya esetében a törvényes képviselőt is. Amennyiben az anya és a gyermek együttes elhelyezése nem engedélyezhető, a BVEK főigazgatója vagy a bv. intézet parancsnoka a gyermek elhelyezése érdekében a bv. intézet székhelye szerinti gyámhivatal intézkedését kezdeményezi. A gyermek a gyámhivatal intézkedéséig nem adható ki. A látogatás - a BVEK vagy a bv. intézet házirendje szerint - a BVEK főigazgatójának vagy a bv. intézet vezetőjének engedélyével történik. Ha az anya a gyermeket bántalmazza vagy testi, szellemi, erkölcsi fejlődését más módon veszélyezteti, a bv. intézet parancsnoka haladéktalanul intézkedik a gyermek veszélyeztetésének megakadályozása érdekében, és soron kívül értesíti a bv. intézet székhelye szerinti gyámhivatalt a szükséges intézkedés megtétele miatt.

A Bv. tv. 128. § (1) bekezdése alapján a várandós és a kisgyermekes elítélt nőnek az egészségét védő és a gyermek fejlődését szolgáló, e törvényben nem szabályozott jogai nem korlátozhatók. A (2) bekezdés szerint, ha a szülésre a szabadságvesztés végrehajtása alatt kerül sor, és az együttes elhelyezést kizáró ok nem áll fenn, a gyermeket egy éves koráig az anyjával együtt kell elhelyezni. Az anya-gyermek részlegen a végrehajtás rendje a II. kategória-besorolás szabályaihoz igazodik és arra az időszakra, amíg az anya a gyermeket gondozza, kreditpont megilleti.

Ugyanezen szakasz (3) bekezdése határozza meg azokat az esetköröket, amikor az anya és a gyermek együttesen nem helyezhető el. Ilyen eset, ha a) az anya a gyermek gondozását nem vállalja, b) a bíróság a szülői felügyeletet az anya valamennyi gyermekével kapcsolatosan megszüntette, c) az anya ellen a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt eljárás indult, vagy d) az anya egészségi állapota miatt a gyermek gondozását, nevelését nem tudja ellátni. A (4) bekezdés alapján a (3) bekezdés d) pontjában meghatározott esetben, ha az anya a gyermeket szoptatja, a gyermek a bv. intézet anya-gyermek részlegén elhelyezhető.

Az együttes elhelyezésről a (4a) - (8) bekezdések az alábbiak szerint rendelkeznek. Együttes elhelyezés esetén a bv. intézet a gyermek részére teljes körű ellátást biztosít. A bv. intézet az anya-gyermek részlegen elhelyezett gyermekekre tekintettel járó családi pótlék felhasználható részét a gyermek teljes körű ellátására vagy teljes körű ellátásának kiegészítésére fordíthatja, így különösen tápszerrel, ruházattal, gyógyszerrel, pelenkával, játékhöz szükséges eszközökkel való ellátására, valamint a gyermek fejlesztésére. Együttes elhelyezése esetén az anya a gyermek felett a gondozás és a nevelés jogát gyakorolja. A gyermek felett szülői felügyeletet gyakorló vagy a gyermekkel kapcsolattartásra jogosult másik szülő, a testvér és a gyermekkel kapcsolattartásra jogosult nagyszülő, valamint a gyám részére heti egy alkalommal a kapcsolattartást és a gyermek fejlődéséről a megfelelő tájékoztatást biztosítani kell. Az anya és gyermeke együttes elhelyezése esetében a gyermek elhelyezése iránt indított eljárás elbírálására a bv. intézet székhelye szerint illetékes bíróság jogosult. A (2) bekezdésben meghatározott eseten kívül az elítélt a gyermekével kapcsolatot tarthat, kivéve, ha a kapcsolattartásra bíróság vagy gyámhatóság határozata alapján nem jogosult, és a büntetés-végrehajtási jogviszony keretei között részt vehet a gyermek

nevelésében, valamint a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések eldöntésében, kivéve, ha a bíróság a szülő e jogát korlátozta.

A Bv. tv. 231. § (2) bekezdése értelmében a női elítélt a várandóssága megállapításától a szülést, illetve a várandósság egyéb okból történő megszűnését követő ötvenedik napig, illetve ha gyermekével együttesen kerül elhelyezésre, akkor annak teljes időtartama alatt éjszakai munkára nem osztható be.

A női fogvatartottak számára további kedvezményt jelent az is, hogy a börtönben nagyobb a mozgásterük (3,5 m² fejenként), mint a férfiaké. Tisztálkodásra is gyakrabban van lehetőségük, ezenkívül munkáltatásuk során is sajátos védelemben részesülnek.²⁴

A férfiaknál négyszer gyakrabban kérnek gyógyszereket, és mennek orvoshoz a női elítéltek. Az orvosi ellátás és a börtönorvos által felírt gyógyszerek ingyenesen állnak a fogvatartottak rendelkezésére. A börtönorvos látja el az intézetben keletkezett sérüléseket, ha az intézet orvosi eszközei elegendőek ehhez. Ha az elítéltet sürgős esetben kórházba szállítják, gondoskodni kell a felügyeletéről. Ha a beavatkozás elvégzése az intézetben nem lehetséges, de nem is halaszthatatlan, a BVEK-ba szállítják a fogvatartottat.²⁵

A női elítéltek tarthatnak maguknál tükröt és manikűr ollót, de a jegygyűrű kivételével nem viselhetnek ékszert, nem festhetik az arcukat, körmüket. Néhány intézetben tolerálják a rúzs és a körömlakk használatát, de a körömlakklemosó birtoklását mindenhol tiltják. Egészségügyi célból megengedett a szemüvegviselés. Fodrász általában csak akkor van a börtönben, ha ilyen szakképesítéssel rendelkezik valamelyik elítélt. Bármilyen hajszínező eszközt használhatnak hidrogén tartalmú festéken kívül. Biztonsági okokból tilos hajtógázos dezodort alkalmazni, helyette stiftet lehet használni.²⁶

²⁴ Vókó György: i.m. 300. p.

²⁵ Pálóczi Katalin: i.m. 33. p.

²⁶ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 27. p.

Az egységes ruházat viselése kötelező a bv. intézetben, rendszeres tisztításáról az elítélteknek kell gondoskodnia, de be is adhatják az intézményben működő mosodába, ahol az ágyneműket tisztítják. A női fogvatartottak öltözeke uniformizált, intézeti formaruhát kapnak, ami kötényruha vagy szoknya - kivételes esetben hosszúnadrág - lehet, de az intézeten belül viselhetik saját fehér pólójukat, hálóingüket. Négy fajta harisnyát lehet kiegészítőként tartani: feketét, testszínűt, vastagot és vékonyat, ami nem lehet mintás. Gyakran viselnek saját cipőt, de a fiatalabbak körében divatos a nyitott vagy félig befűzött kincstári lábbeli.²⁷

III. 2. Női büntetés-végrehajtási intézetek

A magyar börtönök többsége a XIX. század végén épült, amikor női büntetés-végrehajtásról még nem lehetett beszélni. A bűnöző életvitelű nők akkoriban szigorú zárdákba kerültek, így a férfiak igényeit követik a börtönök építészeti sajátosságai.²⁸

Márianosztrán volt az első olyan letartóztatási intézet, amelyet kizárólag nők számára hoztak létre, 1858-ban. Az intézmény eredetileg kolostorként működött. Fegyintézetté történő átszervezését követően vezetését irgalmas nővérekre bízta, a fogvatartottakra pedig férfi őrök vigyáztak. A börtön 1903-ra már körülbelül 400-500 elítéltből, 42 nővérből és 21 őrből állt. A fogvatartottak összetétele az I. világháborút követően megváltozott, jelentősen megnőtt a politikai elítéltek száma. A fegyház 1950 májusában átvette az Államvédelmi Hatóság férfi fogvatartottak őrzése céljából. A nőket Sátorajújhelyre, illetve a kalocsai börtön kialakítása után Kalocsára szállították.²⁹

A Kalocsai Királyi Törvényszéki Fogház elkülönített részében ideiglenes jelleggel hozták létre 1916-ban a női dologházat, ahol a nők konfekciómunkával és tollfosztással foglalkoztak.³⁰

²⁷ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 25. p.

²⁸ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 178. p.

²⁹ <http://marianosztrabv.hu/intezettortenete.html>

³⁰ Pálóczi Katalin: i.m. 8. p.

Magyarországon a Kalocsai Fegyház és Börtön az egyetlen kifejezetten női büntetés-végrehajtási intézet, ahol előzetes letartóztatásban lévő, fegyház és börtön fokozatú, illetve életfogytig tartó szabadságvesztésüket töltő női fogvatartottak vannak. Az intézmény börtön fokozatú férfi elítélteknek is helyt ad, akik felújítási, javítási munkálatokat végeznek. Ezenkívül három olyan végrehajtási intézet van hazánkban, melyekben női fogvatartottak elhelyezésére alkalmas szárny található: a Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet Mélykúti részlege, a Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet és a Heves Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet Egerben.³¹A fiatalkorú lányokat a Bács-Kiskun Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézetben tartják fogva, a kecskeméti intézmény anya-gyermek részlegén pedig az anyák együtt lehetnek börtönben született gyermekeikkel. Az egyes megyei bv. intézetekben előzetesen letartóztatott és megőrzésen lévő nők vannak.³²

Megnevezés	Összesen	Férfi	Nő
Előzetes letartóztatás	4875	4478	397
Fegyház fokozat	3130	2979	151
Börtön fokozat	7033	6546	487
Fogház fokozat	996	922	74
Fiatalkorú	355	345	10
Fiatalkorú fogház	155	153	2
Pénzbüntetés	514	474	40
Kényszergyógykezelt	180	146	34
Elzárásra beutalt	127	109	18

2. számú táblázat: A fogvatartotti létszám alakulása fokozatok szerint (2011. december 31.)³³

³¹ Juhász Zsuzsanna: A női börtönnépességről. Acta Juridica et Politica, Tomus LXXII. Fasciculus 10. Szeged, 2009. 267. p.

³² Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 178. p.

³³ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 25. p.

A 2011. december 31-ei adatok alapján a nők aránya 6,5 % a fogvatartottak között, amely a nemzetközi adatokkal megegyezik (átlagosan 6-8 %).³⁴

Hazánkban a börtönök körletein is egyre több nő dolgozik, a testületi tagok nagyjából 20 százaléka nő. Ennek oka azonban nem az, hogy a nők számára vonzó lenne a börtönőri szakma, hanem hogy azon férfiak számára kevésbé versenyképes az illetmény, akik tulajdonságaik alapján a börtönőri munkát hatékonyabban tudnának végezni.³⁵

III. 2. 1. A Kalocsai Fegyház és Börtön

A Kalocsai Fegyház és Börtönben a női elítéltek börtön és fegyház fokozatban töltik büntetésüket, illetve itt vannak elhelyezve azok a nők is, akiket életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, fiatalok azonban nincsenek az intézetben.³⁶

A kalocsai sétálóutcán elhelyezkedő intézményt 1897-ben építették, a női fogvatartottakat pedig 1950-ben költöztették át ide Márianosztráról.³⁷

2009-ben 271 személyt tartottak fogva Kalocsán, ebből 260 fő nő volt, holott az intézmény befogadóképessége mindössze 240 fő. Az elítéltek egy hónapban egyszer, két óra időtartamra fogadhatnak látogatókat. Szombaton 8 órától 11.45-ig zajlik a látogatás, ahol fizikai kontaktusra is lehetőség van, a fogvatartottak ölbe vehetik kiskorú gyermekeiket. A hét minden napján telefonálhatnak, egy hívás időtartama legfeljebb 5 perc lehet, és a beszélgetések összesen nem haladhatják meg a napi 30 percet.³⁸

³⁴ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 24. p.

³⁵ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 178. p.

³⁶ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 23. p.

³⁷ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

³⁸ http://helsinki.hu/wp-content/.../HHC_jelentes_Kalocsa_BVOP_valasz.pdf

Az intézetben a munkáltatás fő profilja 1953-tól kezdve a munkaruhagyártás volt, amely hímzéssel, szőnyegszövésével és papíráru előállításával is kiegészült. A munkalehetőség jelenleg igen változatos, a fogvatartottak készíthetnek kalocsai kézimunkát, szabás-varrást, szövést, illetve hajtogathatnak papírdossziét. A munkavégzés ügyességet, türelmet és koncentrációt igényel.³⁹ A tűzoltók és a rendőrök egyenruháját is a rabok varrják. Munkájukért kapott munkadíjjal a rabtartás költségeihez járulnak hozzá, de ha nincs nagy adósságuk az állammal szemben, keresetükből arra is jut, hogy vásároljanak a börtön hétvégenként nyitva tartó boltjában.⁴⁰

Az intézmény lehetőséget biztosít az elítélteknek arra is, hogy befejezzék általános iskolai tanulmányaikat. Erre szükség is van, hiszen többségében nem rendelkeznek általános iskolai végzettséggel, nagyjából 10 százalékuk pedig analfabéta. OKJ-s gyorséttermi és étel-eladó, valamint takarító tanfolyam keretén belül szakképzettséget is szerezhettek, a Váltóság Alapítvány segítségével pedig gimnáziumi tanulmányokat folytathatnak.⁴¹ Az állam csak az általános iskola és a szakképzés költségeit állja, ha érettségi bizonyítványt vagy diplomát akarnak szerezni, azt saját maguknak kell finanszírozni.⁴²

A tanuláson kívül szabadidős tevékenységként kézműves szakkörben, énekkarban, irodalmi, színjátszó és gyöngyfűző körben, illetve különböző rendezvényeken - például smink és versmondó versenyen - vehetnek részt.⁴³ A kalocsai adventi naptár készítő versenyen az alkotó szakkör tagjai harmadik helyezést értek el, a város egyik óvodája számára pedig közel 100 mikulássapkát készítettek.⁴⁴

Az intézeti kápolnában lehetőség nyílik a szabad vallásgyakorlásra, a fogvatartottak vallásgyakorlását egy főállású diakónus koordinálja, karácsonykor pedig a kalocsai érsek miséz.⁴⁵

³⁹ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 24. p.

⁴⁰ <http://baon.hu/bacs-kiskun/kozelet/a-racsok-mogott-gyogyir-a-munka-457654>

⁴¹ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁴² <http://baon.hu/bacs-kiskun/kozelet/a-racsok-mogott-gyogyir-a-munka-457654>

⁴³ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁴⁴ <http://baon.hu/bacs-kiskun/kozelet/a-racsok-mogott-gyogyir-a-munka-457654>

⁴⁵ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

A zuhanyzás a dolgozók számára naponta, a nem dolgozóknak pedig heti két alkalommal biztosított, ezenkívül mindenki használhat saját mosdótálat. A nap bármely szakában megoldható a hideg és meleg víz vétele. A tisztasági ellátmányt a nem dolgozó elítéltek az intézménytől kapják, míg akik saját keresménnyel rendelkeznek maguk veszik meg.⁴⁶ Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa 2008-as helyszíni vizsgálata során megállapította, hogy a fogvatartott nők emberi méltósághoz való jogával összefüggésben visszasságot okoz a naponkénti fürdés biztosításának hiányossága.⁴⁷

A fogvatartottak egészségügyi ellátása érdekében heti négy alkalommal rendel az intézetben a bv. orvos, van egy főállású pszichológus, illetve megbízási szerződéssel alkalmaznak fogorvost, nőgyógyászt és pszichiátert. A felszerelt orvosi és fogorvosi rendelőben két hivatásos nővér dolgozik, akik éjszakai ügyeletet is tartanak. Az altatókat és nyugtatókat porrá törve adják az elítélteknek, mivel korábban eladták egymásnak a tablettákat. Az intézményben specifikus csoportok is működnek, ilyen a drogprevenciós részleg, az átmeneti csoport, az EVSZ, valamint a gyógyító-nevelő csoport.⁴⁸ Felnőtt korú női fogvatartottak esetében a kábítószer-függőséget gyógyító kezelést, illetve a kábítószer-használatot kezelő más ellátást 2005 óta a Kalocsai Fegyház és Börtönben hajtják végre.⁴⁹

A Kalocsai Fegyház és Börtönben folyó nevelési munka legmeghatározóbb elemét az jelenti, hogy az intézetben női elítéltekkel foglalkoznak. Ennek a ténynek rendelik alá az egész nevelési programot, melyet a lehető legnagyobb mértékben egyénre szabnak.⁵⁰

Az elítélt személyiségének megismerése egy, a szabadságvesztés teljes időtartama alatt tartó folyamat, amely magába foglalja a szociális helyzet felmérését, a fogvatartott neveltetését, kapcsolatait, családi hátterét. Ide tartozik például a családi állapot, a gyermekek száma, valamint a

⁴⁶ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 24-25. p.

⁴⁷ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁴⁸ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁴⁹ http://uni-miskolc.hu/~wwwdeak/pallo_mhelyi.pdf

⁵⁰ Dr. Erdődi Orsolya (2002.): i.m. 35. p.

családszerkezetben betöltött szerep és hely. Ezenkívül fel kell mérni a fogvatartott tágabb emberi kapcsolatait (baráti, munkahelyi, lakóhelyi vagy börtönkapcsolatokat), illetve az önmagáról kialakított képét. Jelentős tényező még a megismerés folyamatában, hogy az elítélt milyen iskolákat végzett, hogyan alakult az élete a börtönig, továbbá az is, hogy milyenek az értelmi képességei és az akarati beállítottsága. A nevelés során a munkakényszer elfogadtatása a fogvatartottal, és a képességeinek legjobban megfelelő munkalehetőség kiválasztása szintén alapvető feladat. A fogva tartás során erősíteni kell az elítéltek családi és társadalmi kapcsolatait, ehhez segítséget nyújthat a családterápia. A gyökértelen emberek további sodródásának megakadályozására, élő kapcsolatok kialakítására különböző társadalmi segítő szervezetek és missziók is megoldást jelenthetnek. Kalocsán gyakran szerveznek szabadidős és reszocializációs programokat, amelyek igazodnak a női szerep gyakorlásához. Ezek a tevékenységek megvalósulhatnak egyéni, vagy akár csoportos formában is, ilyen például a tankönyv és a könyvtár használata, valamint a különféle tanfolyamok, szakkörök látogatása.⁵¹

A nevelési feladatok végrehajtására szolgáló elsődleges eszköz a nevelő példamutatása, hitelessége és felkészültsége. Biztosítaniuk kell továbbá a fogvatartottak jogainak és kötelezettségeinek egységét a közösségi rendszerek jogszerű működtetésével, illetve egyéni és csoportos terápiákat, foglalkozásokat kell szervezniük, kiemelt figyelmet fordítva a drogfüggők, alkoholisták és személyiségzavarosok kezelésére. A tényleges igények és lehetőségek szerint biztosítani kell a lelki gondozás feltételeit lelkész, vallásgyakorlást segítő személyek, pasztorál-pszichológus és pszichiáter szakemberek segítségével. A börtön fokozatú elítéltek számára fontos kezelési lehetőség az enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) alkalmazása, ami biztosítja a családi kapcsolatok szinten tartását, és megkönnyíti a társadalomba való zökkenőmentes visszailleszkedést. Az átmeneti csoport hangsúlyváltást jelent a hosszú szabadságvesztést töltő személyekkel való foglalkozásban, a börtönön kívüli életben bekövetkezett változások megismerését és az ahhoz történő alkalmazkodást szolgálja, a külső világból kapott információk átgondolásával és feldolgozásával. A nevelőknek különösen oda kell figyelniük a családi kapcsolatokkal nem rendelkező elítéltekre, fel kell kelteni az érdeklődésüket a társadalmi segítő szervezetek és missziók iránt, amelyek a szabadulás után

⁵¹ Dr. Erdődi Orsolya: Nevelés-e a nevelés? Börtönügyi Szemle, 2005. 1. szám, 36. p.

segítséget nyújthatnak szállás- és munkalehetőségek biztosításában is. Egyénre szabottan kell alkalmazni - kiemelten kezelve a pozitív menedzselést - a jutalmazás és fegyelmezés eszközeit is.⁵²

III. 2. 2. A Heves Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet

A Heves Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet börtön fokozatban működik a női fogvatartottakat tekintve, de rajtuk kívül férfi elítéltek, valamint felnőtt korú és fiatalkorú előzetes letartóztatottak is vannak az intézményben. Az elítéltek jelentős részének a szomszédos megyékben van az állandó lakhelye, kivéve azokat, akik ide kérték áthelyezésüket tanulmányaik folytatása miatt. Az épületegyüttest neobarokk stílusban tervezték 1906 és 1908 között, eredeti funkciója szerint törvénykezési épület és fogház volt.⁵³ Azóta sor került az intézet rekonstrukciójára: felújították a női zárkákat, műgyantára cserélték az aszfaltburkolatokat, lefalazták az illemhelyeket és megoldották a szellőzést.⁵⁴

Az aktuális befogadóképesség 126 fő, ennek ellenére 2008-ban az átlagos fogvatartotti létszám 183 fő volt, ebből 55 nő.⁵⁵ A fogvatartottak elhelyezésére 27 zárka szolgál. Az intézet rendelkezik befogadó zárával, betegszobával, fogdával, fertőző elkülönítő zárával, biztonsági elkülönítővel és szabaduló zárával is.⁵⁶ Női zárkából összesen 8 van, ebből az egyik drogrevenüció.⁵⁷

Az Eger központjában található intézmény könnyen megközelíthető a látogatók számára, akiket az elítéltek egy hónapban egyszer, egy óra hosszára fogadhatnak.⁵⁸ A testi érintkezés biztonsági okokból korlátozott a beszélőkön, a fogvatartottak nem vehetik az ölükbe gyermekeiket.⁵⁹ A

⁵² Dr. Erdődi Orsolya (2005.): i.m. 37. p.

⁵³ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 23. p.

⁵⁴ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁵⁵ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁵⁶ <http://hmbvi.t-online.hu/>

⁵⁷ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁵⁸ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 23. p.

⁵⁹ http://index.hu/belfold/2010/11/15/mesel_az_egri_borton/

kapcsolattartás másik formája a telefon, erre a Contel rendszert használják az intézetben.⁶⁰ A női fogvatartottak legfeljebb 60 percet beszélhetnek egy héten a hozzátartozóikkal, de ennek időtartama a napi 15 percet nem haladhatja meg.⁶¹

A Heves Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézetben az elítélteknek lehetőségük van arra is, hogy tömegkommunikációs eszközöket használjanak, könyvtárba járjanak, illetve, hogy részt vegyenek különböző terápiás és tréning foglalkozásokon, melyeket civil szervezetek tartanak. Ennek keretében került már sor OKJ-s parkgondozói képzésre, valamint nyelvi, könyvtári és kézműves foglalkozásokra, illetve létrehoztak egy színjátszó csoportot is. Író-olvasó találkozót és aerobics oktatást is szerveztek már, de az ilyen rendezvényeken magánelzárásban lévő rabok nem vehetnek részt. Az elítéltek a stressz levezetéseként használhatják a kondicionáló teremben lévő gépeket, a pingpongasztalokat, illetve aerobicozhatnak is.⁶² 2002-ben adták át az intézet börtönkápolnáját, ahol egyházi foglalkozásokra és lelki gondozásra nyílik lehetőség spirituális légkörben.⁶³

Az intézet az Európai Szociális Alap (ESZA) pályázatán nyert összegből az elítélt nők számára alkotóterápiás tréninget indított, a BVOP pedig támogatta a drogprevenciós, reszocializációs és kulturális programokat.⁶⁴

A fogvatartottak dolgozhatnak, és cipőfelsőrész-készítő betanított munkás oklevelet is szerezhhetnek. Más intézetekből is érkeznek ide elítéltek a képzés miatt, őket a képzettség megszerzése után szállítják vissza a küldő intézetbe, hogy ott hasznosítsák tudásukat. Az elítéltek általános iskolai tanulmányaikat Mélykúton vagy Kalocsán tudják befejezni, az oktatás idejére ideiglenesen átszállítják oda őket. Az Észak-Magyarországi Regionális Képző Központ (ÉRAK) szervezésében évente indul 6 hónapos számítógép-kezelő, virágkötő, illetve varrónőképző tanfolyam, amely államilag elismert bizonyítványt nyújt. Az intézet történetében bevett gyakorlat

⁶⁰ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁶¹ Pálóczi Katalin: i.m. 33. p.

⁶² Pálóczi Katalin: i.m. 33. p.

⁶³ <http://hmbvi.t-online.hu/>

⁶⁴ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

volt már a kezdetektől az elítéltek oktatása és munkáltatása, melynek kiemelt területe a cipőjavítás, karbantartás, nyomdai és kisipari tevékenység, valamint az intézmény részére, saját földterületen végzett konyhakerti művelés volt. Mára a csizma- és cipőgyártás vált fő profillá. A munkáltatásban való részvételt az elítélt akaratán kívül előképzettsége, betaníthatósága, egészségi állapota és büntetésének hosszúsága is befolyásolhatja.⁶⁵

A 2008-ban indult „Börtön a városért” program a szükséges ismeretek elsajátítása után 20-25 női elítéltnak adott parkgondozói képzettséget. Ezen program keretei között 20-25 női fogvatartott a város különböző részeit takarítja, cipőfelsőrészt készít az Ipoly Cipőgyár számára, illetve napi 8 órában csavarokat válogat. Munkájukért az elítéltek munkabért kapnak.⁶⁶

A női fogvatartottak hetente kétszer zuhanyozhatnak, de minden elítéltnak biztosítanak a tisztálkodásra mosdótálat, napi kétszeri meleg víz vételi lehetőséggel. A tisztasági szereket a megfelelő keresettel rendelkezők maguk veszik, a többiek az intézmény látja el tisztasági alapfelszereléssel. Az orvosi ellátást heti 1-3 alkalommal egy belgyógyász, illetve egy héten egyszer egy fogorvos biztosítja.⁶⁷ Három ápoló nyújt egészségügyi ellátást az elítéltek számára, a főápoló napi 8, az ápolók 12 órában dolgoznak, valamint kéthetente hétvégén is dolgozniuk kell 8-8 órát. Nem kell azonban rendelkezésre állniuk éjszaka, a személyzet ilyenkor szükség esetén mentőt vagy ügyeletet orvos hív a beteghez.⁶⁸ Az intézetben nem dolgozik pszichológus, ami a fogvatartottak lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészségéhez való jogát közvetlenül veszélyezteti.⁶⁹

Az elítéltekkel szemben háromféle fenyegetési módszert alkalmaznak. Az első a feddés, amit hangoskodás vagy tiltott kapcsolattartás esetén használnak, amikor a nők átkiabálnak a férfiaknak, vagy fordítva. A második esetben a személyes szükségletre fordítható összeget csökkentik. A harmadik módszer a magánelzárás, amikor az elítéltet fegyelmi zárkába vagy fogdába zárják. A

⁶⁵ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 23-24. p.

⁶⁶ Pálóczi Katalin: i.m. 34. p.

⁶⁷ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 25. p.

⁶⁸ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁶⁹ http://obh.hu/allam/aktualis/pdf/BV_fuzet.pdf

magánelzárás akkor jöhet szóba, ha nem éri el célját a többszöri feddés, vagy engedetlenek a felügyelettel szemben. A büntetés azonban nem célravezető, ezért inkább jutalmaznak kiemelkedő munkavégzés vagy jó magaviselet esetén.⁷⁰

A 2010 szeptemberében indult meseterápiás program Kelet-Közép-Európában egyedülálló. A női fogvatartottak által felolvasott meséket CD-re rögzítik, amit hazaküldhetnek gyermekeiknek. Az ötletet a „Storybook dads” nevű program adta, mely Angliában kezdődött 2006-ban. A programot később több ország, például Kanada, az Egyesült Államok és Ausztrália is átvette. A magyar változathoz a mesekönyveket az egri könyvtár, a technikai felszerelést pedig a helyi televízió biztosította. Ezenkívül ingyenesen felajánlotta segítségét egy meseterapeuta, Luzsi Margó is. Egerben továbbfejlesztették az eredeti angol változatot, a rabok nemcsak meséket mondtak fel, hanem heti rendszerességgel vettek részt drámapedagógiai és meseterápiás foglalkozásokon. A programra harminchat elítélt jelentkezett, ők összesen hatvankilenc produkciót készítettek. A hanganyagokat egy zárkából átalakított "stúdióban" vették fel, melyet szőnyegekkel hangszigeteltek a börtön egyik hobbizenész dolgozója segítségével. A CD-ket karácsonyi ajándéknak szánták, ami tartalmazott egy húsz perces meseanyagot és 1-2 percnyi személyes üzenetet, a borítót pedig a fogvatartottak kézzel készítették. A program kabalafigurája egy Virág nevű játékbaba lett, aki a hallgatóságot helyettesítette a foglalkozásokon.⁷¹

Az Egerben fogvatartott nők 76 százalékának van gyermeke, akiknek a fele 14 év alatti. Amíg az édesanyjuk börtönben van, a gyerekek a nagyszüleikhez vagy nevelőotthonba kerülnek. Az anyák 50 százaléka egy hónapban mindössze egyszer, egy óra időtartamra tud találkozni gyermekével, az elítéltek 14 százalékának azonban bent töltött ideje alatt egyszer sem adódik alkalma a személyes találkozásra. A meseprogram bevezetéséhez ez a körülmény is hozzájárult, hiszen az ártatlan gyermekek a kinti életben szenvednek anyjuk hiányától. A családi és szociális kapcsolatok erősítése, illetve a fogvatartottak olvasási és önkifejezési készségének fejlesztése volt a program elsődleges célja. 2011-ben az elítéltek kísérőikkel eljutottak mesét mondani a fogytékosok otthonában élő gyermekekhez, 2012-ben pedig egy felajánlásnak köszönhetően 5 édesanya és 13 gyermek mehetett

⁷⁰ <http://prisonunited.blogspot.hu/2011/10/bortonelet-egerben.html>

⁷¹ http://index.hu/belfold/2010/11/15/mesel_az_egri_borton/

el tíz napra a 2010-ben alakult Meseterápia Központba, Paloznakra. A börtönben töltött idő tulajdonképpen meghosszabbodott ezzel a tíz nappal, mivel a büntetés félbeszakításának ezen formája nem számít bele a büntetés időtartamába, a fogvatartottak nem jutalomként kapták a részvételi lehetőséget. A családi kötelekeket erősítő Meseprogrammal, és a munkához való hozzáállást formáló „Börtön a városért” kezdeményezéssel az elítéltek reintegrációját, társadalomba való visszavezetését kívánják támogatni.⁷²

III. 2. 3. A Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

A négy alegységből álló büntetés-végrehajtási intézet 1954-ben alakult. Jelenleg ez rendelkezik az országban a legnagyobb befogadóképességgel - összesen 1210 férőhellyel -, a fogvatartottak nyilvántartott létszáma 2008-ban azonban 1277 fő volt, de az 1400-1500 fő körüli létszám sem ritka. Pálhalmán a parancsnoki épület, a személyzeti ebédlő és az Agrospeciál Kft. székhelye található, a három másik objektumban pedig a fogvatartottak vannak elhelyezve. Sándorházán 1972-től kezdve, Bernátkúton 1981 óta vannak férfi fogvatartottak. Mélykúton 1980 óta tartanak fogva börtön és fogház fokozatú, felnőtt korú női elítélteket. Fiatalkorú nőket már nem tartanak itt fogva, előzetes letartóztatásban lévőket viszont igen.⁷³

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa 2000-ben vizsgálatot tartott az alegységben, az intézet telítettsége akkor 170 %-os volt, 281 nőt tartottak itt fogva. Iskolai képzésben 108-an vettek részt, 200-an nem dolgoztak. Az országgyűlési biztos 2008-as vizsgálata idején 252 nő tartózkodott az objektumban a 194 férőhelyen, a telítettség tehát 130%-os volt.⁷⁴

Mélykút a lakott területtől távol esik, amely munkáltatási szempontból előnyös, hiszen lehetőség nyílik idényjellegű szántóföldi munkákra. Ez a földrajzi adottság azonban hátrányt jelent, ha a kapcsolattartásról van szó. Személygépkocsi híján a közlekedés meglehetősen nehézkes, hiszen a legközelebbi buszmegálló az intézménytől 6 kilométerre található, tehát ezt a távolságot gyalog kell

⁷² <http://heol.hu/heves/kozelet/anya-es-gyermek-bortonben-a-mese-kiutat-jelenthet-475705>

⁷³ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁷⁴ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

megtenni. Valószínűleg ez a körülmény is hozzájárul ahhoz, hogy az elítéltek egy részéhez egyáltalán nem jön látogató. Az intézményben a 2000-es évek elején nyilvános telefon sem volt, így csak külön engedéllyel lehetett telefonálni a hivatali telefonokról.⁷⁵ Mára ezt a problémát megoldották, a körleten Contel rendszerű, a főépületben pedig kártyás telefon található. Az elítéltek telefonálását szinte nem is korlátozzák, mindössze annyi az előírás, hogy egyszerre legfeljebb 10 percet lehet beszélni, és két órának kell eltelnie két beszélgetés között. Egy hónapban egyszer - szombatonként -, egy óra időtartamra lehet látogatókat fogadni az ebédlőben, a kisgyermekes anyák részére pedig plusz beszélőt szerveztek anyák napjára.⁷⁶

A fogvatartottak kérelmezhetik az áthelyezésüket a kapcsolattartás könnyebbé tétele, munkáltatás vagy oktatás céljából. A Kalocsai Fegyház és Börtönbe helyezik át ilyen esetben a nőket, mert ott van lehetőség varrodai betanított munkás képesítést szerezni egy 3 hónapos tanfolyam során.⁷⁷

2008-ban általános, illetve középiskolai tanulmányokat 121-en folytattak, 24 elítélt pedig gyorséttermi eladó OKJ-s képzésben vett részt.⁷⁸ Különbő tanfolyamokat is szerveznek, melyek keretében egy-egy szakmát sajátíthatnak el az elítéltek, ilyen például a virágkötő, a segédápoló, a mintafestő és a számítógép-kezelő. A résztvevők bizonyítványt kapnak az elvégzett kurzusról, így a tudásukat később, a szabadulásuk után is hasznosítani tudják. Az oktatáson kívül különböző ismeretterjesztő előadásokat is tartanak, a fogvatartottak lelki problémáinak megoldásában pedig az egyházi szeretetszolgálatok munkatársai segítenek.⁷⁹ Az intézet falai között aktív hitélet folyik, a tervek között egy saját kápolna építése is szerepel.⁸⁰

A fogvatartottak körülbelül 85-90 százalékos arányban tanulnak vagy dolgoznak. A többieknek munkaképtelenség, előzetes letartóztatás vagy biztonsági ok miatt nem tudnak munkát adni.⁸¹

⁷⁵ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 22. p.

⁷⁶ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁷⁷ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 22. p.

⁷⁸ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁷⁹ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 24. p.

⁸⁰ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁸¹ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

Magaviselet és szakképzettség alapján választanak a munkára jelentkezők közül. A büntetés időtartamától is függ a munkavállalás, hiszen, ha túl kevés idő van hátra a büntetésből, az elítélt nem tudja betanulni a munkát.⁸² Az elítéltek foglalkoztatását a 4000 hektáros területtel rendelkező Agrospeciál Kft. biztosítja. A fogvatartottak szarvasmarha- és sertésenyésztéssel, növénytermesztéssel, elektronikai hulladékbontással, illetve acélszerkezet- és radiátorgyártással foglalkoznak, valamint a biogáz üzemben és a mosodában dolgoznak. A Dunaferri Cégcsoport tulajdonában állnak a felépítmények, a cég alkalmazottai együtt dolgoznak az elítéltekkel. A nők jellemzően a mosodában, a kertészetben és a PC-bontó üzemben kapnak munkát, az EVSZ-esek pedig a közeli temetőt takarítják.⁸³

A fogvatartottak számára tartalmas elfoglaltságot nyújtanak a különböző szabadidős programok. A legnépszerűbb ezek közül a hímzés, illetve a tévézés.⁸⁴ Az elítéltek részt vehetnek különböző szakkörökön is, ilyen például a dekorációs, a könyvbarát, az irodalmi, a biblia, az aerobics, az angol és német nyelv, a kórus és a bábszakkör. Az intézetnek ezenkívül jól felszerelt könyvtára, valamint sétaudvara is van, ahol napi két órára biztosított a szabadlevegőn tartózkodás.⁸⁵

Az alegységen belül négy külön épületben vannak elhelyezve az EVSZ-esek, a nem dolgozó börtön és fogház, a dolgozó börtön, valamint a dolgozó fogház fokozatú fogvatartottak. A nem dolgozók zárkái 12, a dolgozó fogházasoké pedig 4 fősek. A dolgozó fogházas épület nyitottabb a nem dolgozónál, tartozik hozzá egy sétaudvar és külön kert is. 2003 óta külön épületben, 2-3 személyes zárkákban vannak elhelyezve az EVSZ-esek, akik a folyosón lévő konyhában saját maguknak főzhetnek.⁸⁶

Az elítéltek személyi higiéniáját a magyar női börtönök közül egyedül itt tudják biztosítani, külön zuhanyzóval felszerelt zárkakkal.⁸⁷ A fogvatartottak egészségügyi ellátása érdekében állandó ügyeletet lát el 2 ápoló, egy héten háromszor általános orvos, kéthetente pedig fogorvos keresi fel

⁸² Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 23. p.

⁸³ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁸⁴ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 23. p.

⁸⁵ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁸⁶ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁸⁷ http://obh.hu/allam/aktualis/htm/kozlemeny20090618_2.htm

az intézetet.⁸⁸ Hetente két alkalommal rendelt a mélykúti alegységben nőgyógyász szakorvos, de az állampolgári jogok országgyűlési biztosának helyszíni vizsgálatát követően, 2010. február 15-étől négyre emelkedett a rendelési napok száma, új, főfoglalkozású orvos beállításával.⁸⁹ Éjszakai ápolói ügyelet csak Bernátkúton és Sándorházán van, de ha szükség van rájuk átjönnek Mélykútra. Heti három alkalommal pszichológus tart speciális csoportos foglalkozást.⁹⁰ Állandó egészségügyi felügyelet alatt állnak és külön zárkában helyezik el a tartós orvosi kezelésre szorulókat.⁹¹

Mélykúton drogrevenenciós részleg is működik, amit addiktológus szakképesítésű osztályvezető felügyel. Nincs azonban az intézményben gyógyító-nevelő csoport, Kalocsára szállítják át az érintetteket. A fogvatartottaknak porrá törve adják a tablettákat, hogy megakadályozzák a gyógyszerekkel történő „üzletelést”.⁹²

Az intézetben jelentősen javultak a körülmények a 2008-as ombudsmani vizsgálathoz képest, mivel az ajánlások megvalósítására az intézmény parancsnoka kiemelt figyelmet fordított. Ennek következtében az orvosi ellátás bővítésre került, és a folyóvíz ellátás biztosítása is megoldódott valamennyi zárkában, beleértve a korábban kifogásolt fegyelmi zárkákat is.⁹³ A szolgálati feladatok megfelelő szintű, és biztonságos ellátását viszont csak kiemelkedően nagy mértékű munkaráfordítás árán lehet biztosítani, mivel a személyi állomány létszáma rendkívül alacsony. Ez a dolgozók emberi méltósághoz való jogát közvetlenül veszélyezteti, de közvetve a fogvatartottak jogainak érvényesülését, valamint a velük való bánásmódot is érinti.⁹⁴

⁸⁸ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁸⁹ <http://obh.hu/allam/jelentes/201005622.rtf>.

⁹⁰ <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁹¹ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 24. p.

⁹² <http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

⁹³ <http://obh.hu/allam/jelentes/201005622.rtf>.

⁹⁴ http://obh.hu/allam/aktualis/htm/kozlemeny20090618_2.htm

III. 2. 4. A Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet eredetileg is börtönnek épült, és fogva tartást megvalósító intézményként működik 1902-es alapításától fogva. A vármegyében elrendelt előzetes letartóztatások fogatosítása az intézet fő feladata. Az épület fekvése nem túl kedvező, mivel közvetlen szomszédságában egy általános iskola található, amelynek udvara csupán egy fallal van elválasztva a Bv. területétől, a többi oldalról pedig egy hivatal, egy másik oktatási intézmény és a bíróság épülete veszi körül. A női fogvatartottak a 6 szintes objektum "200-as szintjén" vannak elhelyezve, valamint a befogadó zárka is ezen a szinten található. Az intézet befogadóképessége 220 fő, 2006-os adatok alapján azonban 160-170 %-os volt a telítettség, ténylegesen 323 főt tartottak fogva.⁹⁵

Az elítéltek havonta kétszer, fél óra hosszára fogadhatnak két felnőtt és két gyermekkorú látogatót. A látogatás során az asztal egyik végén az elítélt, a másik végén a hozzátartozók ülnek, de az anyák megérkezéskor megfoghatják gyermeküket. A dolgozó rabok heti három alkalommal 10 percet, a nem dolgozók pedig 5 percet telefonálhatnak. Az elítéltek két csomagot kaphatnak egy hónapban, egy 5 kilogrammot meg nem haladó súlyú élelmiszer, illetve egy maximum 10 kilogrammos tisztasági csomagot. A levelezés a hozzátartozókkal korlátlanul megengedett, de ennek költségeit az elítéltnak kell állnia, és a leveleket szűrőpróbaszerűen ellenőrzik.⁹⁶

2002-ben átadtak egy korszerű egészségügyi blokkot, amelyben kialakítottak egy önálló fogászati rendelőt is. Az intézetben 3 fős orvosi személyzet nyújt, heti 1 alkalommal egészségügyi szolgáltatást: 1 pszichiáter szakorvos, 1 foglalkozás egészségügyi szakorvos és 1 fogszakorvos. Rajtuk kívül 1 fogászati asszisztenst, 1 vezető ápolót és 6 fő, a nap 24 órájában dolgozó szakápolót alkalmaznak.⁹⁷

⁹⁵ http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_jelentes_BAZ_2006.pdf

⁹⁶ Pálóczi Katalin: i.m. 32. p.

⁹⁷ http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_jelentes_BAZ_2006.pdf

A szabadidő eltöltésére különböző szakköröket tartanak a fogvatartottak számára, ilyen például a képzőművészeti, az ismeretterjesztő és a zenei szakkör. Az elítéltek nagyobb ünnepeken műsort adnak elő, illetve gyakran rendeznek számukra vetélkedőket, kulturális és sportprogramokat. A fogvatartottaknak sportolásra is van lehetőségük, tekézhettek, kosárlabdázhatnak a sétaudvaron, kártyázhatnak, sakkozhatnak és egy óra időtartamra a kondicionáló termet is használhatják. Az intézetben nincs lehetőség szakma tanulására, de az elítelt saját költségén akár felsőfokú tanulmányokat is folytathat, erre azonban nincs nagy igény. A saját zárkáját mindenki köteles takarítani, ezenkívül ingyenesen kell elvégezniük a körleten rájuk bízott takarítási feladatokat.⁹⁸

IV. Anyák és gyermekeik együttes elhelyezése a börtönben

IV. 1. Nemzetközi elmélet és gyakorlat

A Gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény értelmében csak a gyermek mindenek felett álló érdeke indokolhatja, hogy szüleitől akaratuk ellenére válasszák el. Alapvető problémaként merül fel, hogy a gyermek érdekeit mi szolgálja: ha édesanyjától elválasztják, vagy ha anyjával maradhat egy ingerszegény környezetben. Egyik oldalról a gyermek számára az anya bebörtönzése súlyos pszichoszociális problémákat okozhat. Kialakulhat náluk hiperaktivitás, agresszió, depresszió, alvási és evési gondok, illetve tanulási nehézségek is jelentkezhetnek. Másrészt azonban azzal is számolni kell, hogy közös elhelyezés esetén korlátozottak a lehetőségek a családtagokkal való kapcsolattartásra, valamint kevesebb az olyan tényező is, mely a gyermek fejlődését pozitív irányban befolyásolja. Amikor tehát döntést hoznak egy gyermek sorsáról, tekintettel kell lenni arra, hogy a bebörtönzés milyen hatást gyakorolt rá, illetve, hogy a szülő szabadítását vagy a tőle történő elválasztást követően hogyan tud alkalmazkodni a külvilághoz.⁹⁹

⁹⁸ Pálóczi Katalin: i.m. 33. p.

⁹⁹ Juhász Zsuzsanna: A fogvatartott nők és gyermekeik védelméről. Acta Juridica et Politica, Tomus LXXIII. Fasciculus 27. Szeged, 2010. 423-424. p.

A nemzetközi álláspontok a csecsemők börtönben való gondozásával és az anyával való együttes elhelyezésük időbeni korlátozásával kapcsolatban eltérőek. Az egyik álláspont szerint meg kell hosszabbítani a korhatárt, mivel a gyermek fejlődése során az anyának meghatározó szerepe van, és hosszú távú lelki károsodást okozhat, ha elszakítják őket egymástól. Másik vélemény alapján a gyermek számára nem megfelelő hely a börtön, más családtaggal is kialakulhat a lelki kötődés. Egyes országokban ezért igyekeznek elkerülni, hogy a gyermeket is büntessék az anya szabadságelvonásával.¹⁰⁰

Bizonyos feltételek mellett megengedik, hogy a gyermek jogerős ítélettel bebörtönzött anyjával közösen kerüljön elhelyezésre. Fontos szempont a gyermek életkora vagy fejlettségi szintje, ezek miatt indokolt lehet az anyával történő együttlét. Nyugat-Európa, illetve Dél-Amerika legtöbb országában feltétel, hogy az adott büntetés-végrehajtási intézmény rendelkezzen külön anya-gyermek részleggel. További feltételekhez is köthető az együttes elhelyezés, ilyen például az anya jó magaviselete, valamint az is, hogy nem fogyaszt kábítószer.¹⁰¹

Valamennyi országban azonos célkitűzéseket szem előtt tartva hozzák létre az ilyen jellegű intézményeket, amelyek a gyermekek fejlődésének elősegítése és a családi kapcsolatok erősítése mellett a büntetés-végrehajtási célok érvényesülését is szolgálják. Alapvető különbségek a gyermekek anyával történő együttes elhelyezésének időtartamában tapasztalhatók, mivel ez a periódus féléves kortól egészen öt éves korig tarthat. A gyermekek szükségleteit, igényeit követi a részlegek kialakítása, ezt szolgálja például, hogy a mindennapi teendők ellátásában a börtönben dolgozó férfiak is segítenek az anyáknak. A gyermekek egészséges fejlődéséhez ugyanis elengedhetetlen, hogy csecsemőkoruktól kezdve találkozzanak férfiakkal is, hogy amikor kikerülnek az intézet falai közül, ne ijedjenek meg egy mély hangtól vagy egy szakállas embertől.¹⁰²

¹⁰⁰ Sinkó Éva: i.m. 72. p.

¹⁰¹ Juhász Zsuzsanna (2010.): i.m. 427. p.

¹⁰² Győri Zoltán: „Anya-gyermek együttes elhelyezése a börtönökben” elnevezésű nemzetközi konferencia tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 2003. 2. szám, 90. p.

Európai börtönviszonylatban is ritka az uniós elvárásoknak megfelelő anya-gyermek részleg. Speciális elhelyezésre általában nincs külön intézmény, az aktuálisan kijelölt büntetés-végrehajtási intézetben oldják ezt meg, az elhelyezéshez szükséges egészségügyi feltételek megteremtésével.¹⁰³

Cipruson, Dániában, Írorszában, Izlandon és Örményországban a végrehajtási intézeteken belül egyáltalán nincsen anya-gyermek részleg. Luxemburgban a női részlegen belül biztosítanak speciális zárkát az édesanyának és újszülött gyermekének. Norvégiában sincs speciális részleg, de a fogvatartottaknak lehetőségük van a börtönön kívül, anya-gyermek házakban tölteniük büntetésük egy részét.¹⁰⁴

Belgiumban összesen 7, zárt jellegű női fegyintézet van, melyek közül anya-gyermek részleggel csak a brüsszeli rendelkezik. A részlegen egyszemélyes zárkákban helyezik el az anyákat, gyermekeiknek pedig külön ágyat biztosítanak. A belga szabályozás szerint 2 éves korukig maradhatnak együtt édesanyjukkal a gyermekek, de ez a periódus három évre, vagy akár ennél többre is meghosszabbítható, ha a kicsik érdeke ezt kívánja.¹⁰⁵

A közös elhelyezést Észtországban a gyermek 4 éves koráig tartják indokoltnak. A kinti élethez hasonlóan lehetőség van arra, hogy a gyermekek a helyi óvodába járjanak, ahol megtanulhatják a társas viselkedés szabályait, és a börtön ingerszegény környezetéből kikerülve egészségesen fejlődhetnek.¹⁰⁶ Németországban - ahol nyitott börtönpolitikát vallanak - szintén nagy jelentőséggel bír, hogy az anya személyesen gondoskodjon gyermekéről, így a gyermek 3, 4, vagy akár 6 éves koráig édesanyjával maradhat a börtönben. A szigorú börtönügyet valló Angliában az együttes elhelyezés maximális időtartama nyitott büntetés-végrehajtási intézetek esetében a gyermek 18 hónapos koráig terjedhet, míg a zártakban legfeljebb 9 hónapig. Svédországban szintén arra törekednek, hogy a gyermek csak addig maradjon a börtön falai között, amíg ez feltétlenül

¹⁰³ Sinkó Éva: i.m. 72. p.

¹⁰⁴ Juhász Zsuzsanna (2010.): i.m. 429. p.

¹⁰⁵ Győri Zoltán: i.m. 87. p.

¹⁰⁶ Győri Zoltán: i.m. 90. p.

szükséges, az ottani szabályozás alapján ez az időszak maximum a gyermek 12 hónapos koráig tarthat.

Az európai államok közül a legrövidebb együttlétet Magyarországon, illetve Hollandiában biztosítják, a csecsemő 6 hónapos koráig. Indokolt esetben ez az időtartam meghosszabbítható, a holland szabályozás szerint a gyermek 9 hónapos koráig, a magyar jogszabályok értelmében pedig 1 éves korig.¹⁰⁷

IV. 2. A Bács-Kiskun Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek Részlege

A Bács-Kiskun Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek Részlege európai viszonylatban is egyedülállónak mondható. A részleget olyan édesanyák részére hozták létre, akik gyermeküket előzetes letartóztatásuk, vagy szabadságvesztésük végrehajtása alatt szülték meg, és kérelmezték, hogy együtt maradhassanak.¹⁰⁸ A fogvatartott nőknek azonban nincs lehetőségük arra, hogy bevigyék magukkal a börtönbe kint született csecsemőjüket.¹⁰⁹

A részleg 2002. február 21-én kezdte meg működését ideiglenes jelleggel a Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében, Kecskeméten, 2003. november 12-én pedig végleges helyére költözött.¹¹⁰ Az anyák és börtönben született gyermekeik mindennapjai azóta egy különálló épületben zajlanak, ahol legfeljebb 20 anya és 21 gyermek elhelyezésére van lehetőség.¹¹¹ A részleg létrehozása óta egyébként még sohasem volt „teltház”, általában csak 5-6 édesanya és csecsemő él itt, az eddigi legmagasabb létszám 13 elítélt volt egyszerre. Összesen 115 anya és gyermeke került itt elhelyezésre az első tíz évben, ami meglehetősen alacsony szám.¹¹²

¹⁰⁷ Juhász Zsuzsanna (2010.): i.m. 427. p.

¹⁰⁸ Pálóczi Katalin: i.m. 35. p.

¹⁰⁹ Dr. Herczog Mária: Börtönben lévő szülők gyerekei - egy speciális gyerekcsoport, speciális szükségletekkel. Családi Jog, 2012. 1. szám, 3. p.

¹¹⁰ Sinkó Éva: i.m. 74. p.

¹¹¹ http://hirszerzo.hu/hirek/2008/11/24/87591_ujszulottek_a_racs_mogott_riportunk_az_anya

¹¹² Dr. Herczog Mária: i.m. 3. p.

Az anyák helyzetének egyedisége az egyedüliségből fakad, hiszen hazánkban csak itt van lehetőség arra, hogy egy anya gyermekével együtt tölthesse a büntetését. A gyermekek helyzete is speciális, hiszen ők - függetlenül attól, hogy édesanyjuk bűnt követett el - szabad emberek. A sétaudvar is tükrözi ezt a kettősséget. A falakra ugyan gyermekeknek szóló mesefigurákat festettek, a szögesdrót azonban - amivel a fal tetejét körbekerítették - jelzi, hogy az anyáknak korábbi tetteik következményével kell szembesülniük.¹¹³

Az anya az ország valamelyik börtönében kezdi meg büntetése letöltését, majd négy héttel a szülés várható időpontja előtt szállítják át a BVEK-ba, ahol világra hozza gyermekét.¹¹⁴ A szülés után együtt helyezik el őket a kecskeméti intézetben.¹¹⁵ A közös elhelyezést kizáró ok, ha gyermek elleni erőszakos bűncselekmény miatt ítélték el az anyát.¹¹⁶

A körleten belül szigorú a napirend, ébresztő reggel 6-kor - hétvégén 7 órakor - van, takarodó pedig este fél kilenckor. Az anyáknak fél órájuk van arra ébredés után, hogy zárkájukban rendet tegyenek, azután megetetik a gyerekeket. Mindennap takarítaniuk kell a körletet, a kicsik ruháit pedig a mosókonyhában kell kimosniuk. Az anyai ösztön kialakulásának elősegítésére főzőtanfolyamot,¹¹⁷ valamint olyan foglalkozásokat szoktak tartani melyek az anyákat a gyermekükről való gondoskodásra tanítják, ilyen például a babamasszázs oktatás.¹¹⁸

Az intézet falai között érvényesül a bizalmi elv, az ajtót ugyanis minden napszakban nyitva kell tartani, sőt, ha a gyermek a szobában tartózkodik, kimondottan tilos kulcsra zárni.¹¹⁹ A többi elítélttől eltérően az anyákat és gyermekeiket lakószobákban, nem pedig zárkában helyezik el. A szobákban egy kiságy és egy pelenkázó található, az anya számára pedig egy ágy, mosdókagyló és

¹¹³ Pálóczi Katalin: i.m. 35-36. p.

¹¹⁴ 8/2014 (XII. 12.) IM rendelet a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról, 22. § (1) bek.

¹¹⁵ http://hirszerzo.hu/hirek/2008/11/24/87591_ujszulottek_a_racs_mogott_riportunk_az_anya

¹¹⁶ Dr. Herczog Mária: i.m. 3. p.

¹¹⁷ http://hirszerzo.hu/hirek/2008/11/24/87591_ujszulottek_a_racs_mogott_riportunk_az_anya

¹¹⁸ Pálóczi Katalin: i.m. 37. p.

¹¹⁹ 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet, 23. § (2) bek.

elkülönített WC áll rendelkezésre. Az anyák napi négy alkalommal étkezhetnek a közös ebédlőben, hiszen ők uzsonnát is kapnak. Étrendjük eltér az átlagos fogvatartottakétól, mivel a szoptatós pótlékos étkezés több vitamint tartalmaz.¹²⁰

Az édesanyák a nap 24 óráját együtt töltik gyermekeikkel, a csecsemők ellátása is az ő feladatuk, ehhez azonban minden segítséget megkapnak. Napi 8 órás védőnői felügyelet van a körleten belül, ők segítenek a gyerekek helyes táplálásában, továbbá döntenek a beszerzendő gyümölcsökről és zöldségekről, melynek költségét az intézet állja. Az elítéltek kapnak családi pótlékot, amit saját belátásuk szerint költhetnek el. Magaviseletüktől függően havonta egyszer kimehetnek a városba vásárolni, vagy akár a vadasparkba is, mindezt persze kísérettel.¹²¹

Az időjárás függvényében biztosítják az anyukáknak és a babáknak a szabadlevegőn tartózkodást, mindennap kétszer, minimum egy óra időtartamra. Szabadidejükben lehetőségük van horgolni, kötni, varrni, vagy a kertgondozó szakkör keretein belül zöldségeket termesztetni a kinti konyhakertben. Minden évben többször vannak rendezvények is, ilyen például a karácsonyi ünnepség, az aszfaltrajzverseny, valamint a mesemondó verseny. Sportolásra is adódik lehetőségük az anyukáknak, tollaslabdázhatnak, pingpongozhatnak, sőt akár kismamatornán is részt vehetnek. A részlegre minden második vasárnap ellátogat egy lelkész, aki a fogvatartottak lelki gondozását végzi, és keresztelőt is tartott már.¹²²

Az itt élő gyerekek többségét nem látogatja meg az édesapja, és mivel a részleg személyzete női alkalmazottakból áll, a kicsik 1 éves korukig egyáltalán nem találkoznak férfiakkal. A gyermekeket ugyan rendkívül jó körülmények fogadják az intézetben, az apai szeretetet ez mégsem tudja pótolni.¹²³

¹²⁰ Pálóczi Katalin: i.m. 36. p.

¹²¹ http://hirszerzo.hu/hirek/2008/11/24/87591_ujszulottek_a_racs_mogott_riportunk_az_anya

¹²² Pálóczi Katalin: i.m. 37. p.

¹²³ Pálóczi Katalin: i.m. 36. p.

Hetente többször is lehetőségük van a családtagoknak arra, hogy meglátogassák a babát és az édesanyát. A beszélő helyiség berendezése egy asztalból, egy ülőgarnitúrából és egy kiságyból áll, így a hozzátartozó és a csecsemő között fizikai kontaktus alakulhat ki. Az anya látogatót egy hónapban egyszer, egy órára fogadhat, ilyenkor a gyermeke nincs jelen. Ha azonban a babához érkeznek láthatásra, édesanyja is ott lehet a kicsivel. A rokonok kizárólag ruhát és játékot küldhetnek a gyermekeknek, a csomagküldésre azonban semmiféle mennyiségi és időbeli korlátozás nem vonatkozik. Az anya havi kétféle - egy általános és egy tisztasági - csomagot kaphat. Az anyáknak saját költségükön lehetőségük van telefonálni, az intézeti telefonkártya segítségével óránként tíz percet beszélhetnek szeretteikkel.¹²⁴

A gyermeket az anyával együtt kell a gyermek orvosi vizsgálatára és a kötelező védőoltásokra kísérni.¹²⁵ A gyermekorvos egy héten egyszer jár ki az anya-gyermek részleg orvosi szobájába, de ha szükség van rá bármikor rendelkezésre áll. Az anyák orvosi ellátása intézeten kívül történik, a gyógyszerek költségeit viszont az intézet állja. A gyermekek a részlegen kapják meg a kötelező védőoltásokat, kórházba kell szállítani azonban a csecsemőt, ha azt súlyos betegsége indokolja.¹²⁶

Ilyen esetben lehetővé kell tenni az anya számára, hogy egy héten legalább egyszer - felügyelet mellett - meglátogathassa gyermekét. A látogatás engedélyezése csak kivételesen tagadható meg, így, ha a gyermek kórházi kezelésének szükségességét az anya veszélyeztető magatartása, továbbá fertőző megbetegedés okozta, vagy azt biztonsági szempontok indokolják. A kórházi kezelés idején - a gyermekorvos véleménye alapján, szükség szerint - gondoskodni kell arról, hogy a gyermek anyatejet kapjon.¹²⁷

¹²⁴ Pálóczi Katalin: i.m. 39. p.

¹²⁵ 8/2014 (XII. 12.) IM rendelet, 23. § (4) bek.

¹²⁶ Pálóczi Katalin: i.m. 38. p.

¹²⁷ 8/2014 (XII. 12.) IM rendelet, 23. § (5) bek.

Az édesanyjától nem csak akkor lehet elvenni a gyermekét, ha letelt a maximális egy év, hanem olyan esetben is, amikor veszélyezteti a babát. Az anyát a gyermektől való elválás után hátralévő büntetésének letöltése végett egy másik büntetés-végrehajtási intézetbe szállítják át.¹²⁸

V. A fogvatartott nők pszichológiai sajátosságai

Az emberi viselkedés szociálpszichológiai szempontból különböző szerepekből tevődik össze, ezért a társadalom más-más szerepeket ruház a nőkre és a férfiakra. A férfiak aránya a világ összes börtönében nagyobb, mint a nőké, mivel a nők inkább az áldozat szerepét veszik fel. Jellemzően a korábbi életüket meghatározó férfiak negatív irányú befolyásolása által válnak maguk is bűnözőkké. Akadnak azonban olyan bűnöző életvitelű nők is, akik mentesek a fenti hatásoktól, hiszen a jelenlegi trendek alapján egyre több fiatalkorú lány követ el csoportosan bűncselekményt. Mivel a börtön maszkulin közeg, a nők némileg átveszik a férfi szerepeket, ezáltal női szerepeiket elnyomják. Ennek kompenzálására egyes női szerepek kifordulnak, és túl erőssé válnak. A nők az iskolai oktatás által is tanulják társadalmi szerepeiket, viszont a bűnöző nőknél ez gyakran hiányzik. Emiatt egyes szerepeik gyermekiek, mások inkább férfiasak lehetnek.¹²⁹

A nevelők szerint a női elítélteket eltérő mentalitásuk különbözteti meg a férfiaktól. Nehezebb velük megtalálni a közös hangot, sérülékenyebbek, érzékenyebbek és kisebb az alkalmazkodó képességük. Könnyebb azonban lekötni és fegyelmezni őket a szabadidős foglalkozásokkal, hiszen sokkal aktívabbak kulturális téren, mint a férfiak. A konfliktusokat megelőzi, illetve oldja a rendszeres elfoglaltság. Erre az egyik legmegfelelőbb eszköz a televízió nézés engedélyezése. Másik ilyen eszköz a rendszeres testmozgás, erre azonban nincs mindenhol lehetőség a hely szűkossége miatt. Fenyítő intézkedések alkalmazására ritkábban van szükség női fogvatartottakkal szemben, fegyelmezésükre enyhébb intézkedések is megfelelnek.¹³⁰

¹²⁸ Pálóczi Katalin: i.m. 40. p.

¹²⁹ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 177. p.

¹³⁰ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 26. p.

V. 1. A börtöntűró képességre ható okok

A szabadságvesztés-büntetés elviselését legtöbbször a család hiánya és a zárkatársak összeférhetetlen viselkedése nehezíti meg. Az elítéltek közül sokan megszakítják a kapcsolatot a külvilággal, eltitkolják tartózkodási helyüket családtagjaik, barátaik elől, hogy ne kelljen a társadalom megvetésével szembesülniük szabadulásukat követően. Az olyan fogvatartottak, akik tettüket beismerték és megbánták, az elzárást „a társadalom elégtételének” tartják, ezért ők aktívabban vesznek részt az intézet belső vérkeringésében. A zárkák beosztása után, az „ágyfoglalásnál” kialakul egy belső hierarchia az elítélt nők között.¹³¹ A nevelőszemélyzet szerint ennek kialakulásában szerepet játszik az intelligencia, a határozott fellépés, a fizikai erő, a börtönben kapott csomag értéke, a személyes szükségletekre fordítható összeg nagysága és az elkövetett bűncselekmény szerinti elhelyezkedés. A hierarchia legalján általában azok az elkövetők állnak, akik gyermekek sérelmére követték el cselekményeiket.¹³²

Az elítéltek beilleszkedési gondjaikról nem mernek szólni a nevelőknek, hiszen akit a cellatársak besúgónak, „vamzernek” tartanak, azt megbélyegzik és kirekesztik maguk közül. A büntetés-végrehajtási intézetekben nemcsak a cellatársakhoz, hanem a börtönpopuláció egészéhez is alkalmazkodni kell, ezt azonban az egyéni felelősség hiánya és a zsúfoltság igencsak megnehezíti. A privát szféra és a barátok hiánya szintén hátrányosan érinti a női fogvatartottakat, az uniformizálás révén pedig, valamint amiatt, hogy nincs elkülönített lakóterük, egyéniségüket is elveszítik.¹³³

A női elítéltek depressziójuk és szorongásuk enyhítésére nagy mennyiségű kávét fogyasztanak, illetve különböző nyugtatókat szednek, melyekkel a drogokat próbálják pótolni. Az alkalmi fájdalomcsillapító fogyasztókat szigorúbb megítélés alá helyezi a személyzet. Az elítéltek által „kikísérletezett” bódító hatású szerek között a legelterjedtebb a „dobi”, ami összegyűjtött és lefőzött tea filterekből áll. Ezenkívül gyakori még bizonyos szobanövények hajtásainak, valamint az Amodent fogkrémnek az ilyen célú használata is. Az olyan börtönökben, ahol rendszeres a

¹³¹ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 32. p.

¹³² Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 27. p.

¹³³ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 32. p.

foglalkoztatottság és nagyobb a mozgástér, a fogvatartottak kiegyensúlyozottabbak. Az egymás irányában gyakorolt erőszak ritka a nők között, rájuk inkább a lelki nyomásgyakorlás jellemző, ami a börtönön belüli párkapcsolatokban nyilvánul meg. A pénzhány miatt nem áll rendelkezésre kellő számú pszichológus szakember az elítéltek számára, pedig a pszichikai problémák kezelése fontos lenne, különösen azon nők esetében, akik erőszakot szenvedtek el és ennek erőszakkal vetettek véget.¹³⁴

A női fogvatartottak jelentős része egyedül nehezen tudja túltenni magát a lelki támogatás és a szeretet hiányán. A lelki problémák feldolgozásának elősegítése miatt lehetőséget biztosítanak a börtönben a vallásgyakorlásra és az istentiszteletek látogatására.¹³⁵ Magyarországon 2000. augusztus 1-jén indult el újra a Börtönlelkészi Szolgálat, melynek keretében a történelmi egyházak lelkészeket küldhetnek a büntetés-végrehajtási intézetekbe.¹³⁶ A Szolgálat egyik legfontosabb feladata a fogvatartottak lelki gondozása, egyéni és közösségi szinten egyaránt. Ennek érdekében a börtönlelkészek istentiszteleteket, bibliaórákat, hitoktatást és rendszeres fogadóórákat tartanak, koordinálják más vallások képviselőinek és a börtönmisszióknak a munkáját az egyes bv. intézetekben, illetve egyéb egyházi szolgálatokat - például esketést, keresztelest - is elvégznek az elítéltek kérésére.¹³⁷ A Szolgálatban 17 katolikus, 11 református, 4 evangélikus és egy zsidó lelkész vesz részt, közöttük 3 nő. A börtönlelkészek a büntetés-végrehajtás munkatársai, szolgálatuk megkezdése előtt nekik is el kell végezniük a bv. iskolát.¹³⁸ A lelkészek tiszteletben tartják a felekezeti önállóságot, ökumenikus szellemben - az egyház és a bv. intézetek működésére vonatkozó szabályok betartásával - végzik munkájukat.¹³⁹

¹³⁴ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 26. p.

¹³⁵ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 32. p.

¹³⁶ <http://origo.hu/itthon/20110506-bortonlelkeszek-munkaja-a-bortonokban.html>

¹³⁷ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 33. p.

¹³⁸ <http://origo.hu/itthon/20110506-bortonlelkeszek-munkaja-a-bortonokban.html>

¹³⁹ Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: i.m. 33. p.

V. 2. Magyar kutatások

A Közép-Európai Egyetem által végzett kutatás eredményei alapján, mivel a magyar börtönök az ország centrális helyein vannak, nehezebb a nőket meglátogatni a perifériális területekről. A fogvatartott nők számára nehezebb a szabadulás előtti felkészülés, a lakhatás és a munkahely biztosítása, viszont nagyobb igényük van a piacképes szakmai képzésekre.¹⁴⁰

Egy másik kutatás, amelyet a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 2004-ben végzett a női elítéltek kábítószer-fogyasztásával foglalkozott. Ebben megállapították, hogy a nőknek a börtönben nagyobb igényük van nyugtatószerekre, valamint a Rivotrillal való visszaélésre is nagyobb hajlandóságot mutatnak. Körükben inkább a cserélgetés és a kikönyörgés a gyógyszerrel való visszaélés módszere, mintsem a csempészet. Mivel általában férfiak vitték bele a bűnbe a fogvatartott nőket, drogozásra is férfiak biztatták őket.¹⁴¹

Női elítéltek esetében a bezártság és a kényszerű együttélés észrevehetőbb reakciókat válthat ki, mint a férfiaknál. Ez a viselkedés függ az előélettől, az életmódtól, valamint a személyiségjegyeiktől. Szélsőséges esetben akár depresszió is kialakulhat, melynek kiváltó oka a tettel való szembesülés, a szabadságvesztés ténye és annak hosszú időtartama. A megfelelő értelmi színvonallal és érzelmi igénybevehetőséggel rendelkező fogvatartottak körében gyakoribbak a depressziós tünetek. A kezeléshez nagyon fontos, hogy időben felismerjék az állapot kialakulását, ezt azonban csak nehezíti a bezártság, hiszen a tünetek meggyeznek a börtönben elvárt magatartással. Másik végletként jelenik meg az agresszivitás. Ezt leggyakrabban az okozza, hogy az elítélt nem akar, vagy nem tud alkalmazkodni a tényleges helyzethez, hanem egyfajta segélykérési, lázadási reakció, ún. „figyelj rám” attitűdként erőszakhoz folyamodik. Jellemző tünet lehet a verbális agresszió és a hisztéria is. A pszichoterápia általában segít a betegeken, végleges esetben azonban kényszerítő eszközöket kell alkalmazni. A többség persze nem él át ilyen szélsőséges reakciókat, viselkedésük kezelhető és elfogadható a börtön körülményei között is.¹⁴²

¹⁴⁰ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 179. p.

¹⁴¹ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 179. p.

¹⁴² Dr. Erdődi Orsolya (2002.): i.m. 34-35. p.

A gyermekek és a család hiánya a fogvatartott nők leggyakoribb deprivációja. Ez nem azonos az izolációval, azaz a férfiak társadalomtól való elválasztottságával. Az izoláció az a jelenség, amikor a nők elszigetelődnek a gyermekeiktől, a családjuktól, és ennek következtében a fogvatartott társaiktól is.¹⁴³

A fogvatartott nők körében ötször gyakoribb az öngyilkosság, mint a nem fogvatartott nőknél a WHO adatai szerint. A nőket általában férfiak részére tervezett helyen tartják fogva, különösen az előzetes házakban. A börtönbeli öngyilkossági kísérlet kétszer gyakoribb a nőknél, mint a férfiaknál. Ezek a nemzetközi trendek azonban nem érvényesek Magyarországon. Hazánkban szinte kivételesnek számít, ha fogvatartott nő követ el öngyilkosságot, de a veszélyeztető faktorok nálunk is ugyanazok. Annak érdekében, hogy ne károsítsák önmagukat, a nők számára kifejezetten javallott a csoportos elhelyezés.¹⁴⁴

V. 3. Amerikai börtönkutatások

A nők többsége bebörtönzése előtt fizikai, szexuális vagy érzelmi sanyargatás áldozata volt. Nyilvánvaló kapcsolat áll fenn az abúzusok és a bűnözés között, de a legtöbb börtön nem törődik ennek pszichológiai következményeivel. A sanyargatott nőkre jellemző, hogy alkoholista vagy drogfüggő szülők gyermekei, emiatt nem élvezhetnek lelki támogatást sem, nincsenek szeretteik és barátaik. Intelligencia hányadosuk jóval alacsonyabb az átlagosnál, olvasni is csak nehezen tudnak, ezáltal megnő náluk a bűnözővé válás kockázata. Fennálló kapcsolataikat a börtönkörnyezet megszakítja, ahol ezután alapvetően patriarchális mikrokozmoszban élnek egymással. A fogvatartott nők számára fontos az anyaság kezelése és a szülői készségalkotás, hiszen legtöbbjüknek vannak gyermekei. A sanyargatott és megvert nőkre fókuszáló programok, a kábítószer-prevenció és tanácsadás, valamint a megküzdés (stressz-coping) tréning is sokat segíthet az elítélteknek. A női

¹⁴³ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 179. p.

¹⁴⁴ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 167. p.

elítéltekkel foglalkozó személyzet számára is kiemelt jelentőségű a speciális tréning, ahol megtapasztalhatják, hogy a nők mennyivel másabb bánásmódot igényelnek a férfiakkal.¹⁴⁵

Az Amerikai Egyesült Államokban végzett kutatások alapján a női fogvatartottak egymás közötti viszonyát három féle kapcsolat jellemzi. Az első típus a többi elítélttel való barátság. A legtöbben elzárkóznak attól, hogy mély barátságokat kössenek a büntetés-végrehajtási intézetekben, álláspontjuk szerint a börtönben csak társak vannak, nem barátok. A társak kiszámíthatatlan viselkedése miatt tudatosan kerülnek a baráti kapcsolatok kialakítását, bizalmatlanok a többi fogvatartottal szemben. Mivel a környezetükben nem találhatnak olyan személyt, akinek elmondhatnának a problémáikat, különböző embereket keresnek az aktuális kérdés megoldására. A befelé fordulásra sokan azt a magyarázatot adják, hogy az esetlegesen kialakuló barátságok is csak átmenetiek, hiszen mindenki más időpontban hagyja el a börtönt, azután pedig úgymint végleg megszakad a kapcsolat. A szabadulást követően próbálnak visszailleszkedni eredeti környezetükbe, nem gondolnak az intézetben maradt társaikra.¹⁴⁶

A kapcsolatok második formája a női fogvatartottak közötti szexuális viszony. A nők többsége szerint az ilyen jellegű börtönbeli kapcsolatokat a becstelenség jellemzi, mivel ennek segítségével az elítéltek anyagi előnyhöz juthatnak. Partnerüket úgy választják, hogy először megfigyelik annak anyagi helyzetét, majd valamilyen módon a közelébe férkőznek. Érzelmeket általában akkor fejezik ki a társuk felé, amikor a rendeléseket le kell adni a kázinban. Miután megszerezték az anyagi javakat, nem is keresik gazdagabb barátjuk társaságát egészen a következő rendelési időszakig. Az intim kapcsolatok létesítésének másik oka a gazdasági motiváció mellett, a magány és az elszigeteltség enyhítése. Sok elítélt úgy próbálja csökkenteni a bezártság által okozott pszichés terhelést, hogy egy másik női fogvatartottal tölti minden idejét. Vannak akik életükben először élnek át ilyen típusú érzelmeket, emiatt ragaszkodnak ehhez az „álszerelemhez”. Azt az érzést akarják megtalálni börtönbeli partnerkapcsolatukban, amit a szerelem a szabad életben jelentene számukra. Ezen túlmenően figyelemelterelésre is alkalmas az egyenmúiek közötti szerelmi viszony,

¹⁴⁵ Ruzsonyi Péter (szerk.): i.m. 177- 178. p.

¹⁴⁶ Greer, Kimberly R.: A személyes, elkülönülő kapcsolatok változó jellege a nők számára fenntartott büntetés-végrehajtási intézetekben, az Egyesült Államokban. Börtönügyi Szemle, 2002. 1. szám, 81-82. p.

egy időre feledteti az elítéltekkel a bv. intézet kemény valóságát. A tartós, monogám börtönbeli kapcsolat az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt nőkre jellemző, akik így próbálják elviselhetőbbé tenni a hosszú ideig tartó büntetésüket. A családon belüli erőszak, amit a fogvatartottak a kinti életből hoznak magukkal, a börtönben is megjelenik, féltékenység, a másik fél feletti uralkodás, és bizalomhiány formájában. Az elítéltek gyakran azért nem folytatnak leszbikus kapcsolatot a büntetésük tartama alatt, hogy ne kelljen a nőktől újra elszenvedniük azokat a sérelmeket, amiket a férfiak okoztak nekik a szabad életben.¹⁴⁷

Az elítéltek közötti kapcsolatok harmadik formája a rokoni hálózatok hiánya miatt alakul ki. A nők az intézetben belül olyan kontaktusokat igyekeznek kialakítani, amelyek hasonlítanak a börtönön kívül maradt, számukra fontos személyekhez fűződő kapcsolataikhoz. Becéző szavakat is gyakran használnak egymás között, ilyen például a „Mama”, „Hugi”, „Unokatestvér”. Ezek a kifejezések azonban nem formális rokoni szerepeket jelentenek, hanem inkább az egymás iránti tiszteletet fejezik ki.¹⁴⁸

A fogvatartottak börtönbe kerülésüket követően nagyobb hangsúlyt fektetnek önmaguk keresésére, mint az egyéni beilleszkedésre. Ez a hozzáállás megnehezíti a személyes kapcsolatok kialakulását, és hozzájárul a szociális visszahúzódás elterjedéséhez. Az intézetek falai közé bejutnak a szabad társadalomban bekövetkezett változások, ami az intim kapcsolatok jellegének átalakulását is maga után vonja. Mivel a jelenlegi büntetés-végrehajtási intézetek nyitottabbak a korábbiaknál, a börtönön kívüli személyekkel való kapcsolattartásra is több lehetőség adódik. A szabad társadalom a televízió, a levelezés és a családtagok látogatásán keresztül hatással van az elítéltekre is. A különféle életstílusok és hátterek azonos helyre kerülésével összetettebbé és bonyolultabbá vált a börtönök belső élete. A visszahúzódás és az elszigetelődés, mint a beilleszkedés legjobb taktikája nem okoz feltétlenül pozitív változást.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Greer, K. R.: i.m. 83-84. p.

¹⁴⁸ Greer, K. R.: i.m. 85-86. p.

¹⁴⁹ Greer, K. R.: i.m. 88. p.

VI. A női elítéltek helyzete külföldön

A világon több mint félmillió nő, illetve leány tölti előzetes letartóztatását vagy szabadságvesztés büntetését fogvatartottként. 2006-os adatok szerint az Egyesült Államokból, az Orosz Föderációból, Kínából és Thaiföldről került ki a női börtönnépesség egyharmada. A fogvatartottak között a férfiakhoz képest lényegesen alacsonyabb a nők száma, nagyjából 2 és 9% közé tehető.¹⁵⁰

A Föld államainak többségében azonban dinamikusan növekszik a női elítéltek száma. Egyes kutatások ezt a tendenciát azzal magyarázzák, hogy a női szerepek megváltoztak, kiszélesedtek a nők számára nyitva álló lehetőségek. A női börtönpopuláció nagyságában ugrásszerű növekedést eredményezett a szigorú drogellenes szabályok meghozatala. Az Egyesült Államokban 1986 és 1996 között - miután bevezették a szigorúbb kábítószer ellenes szabályokat - robbanásszerűen megnőtt a női fogvatartottak száma. Ez a növekedés droggal kapcsolatos bűncselekményeknél 888% volt, egyéb cselekmények esetében pedig 129%.¹⁵¹

A női és férfi elítéltek profilja jelentősen eltér egymástól, a nők sok esetben meglehetősen fiatalon válnak szexuális vagy testi erőszak áldozataivá, emiatt fizikai és mentálhigiénés szükségleteik különlegessé válhatnak. Mivel a női fogvatartottak száma kevesebb, büntetésüket általában távol töltik az otthonuktól, így nagy problémát okoz kapcsolatot tartani a családjukkal, ami a családi élet folytatásához való jogaikra is kihat. Nehéz döntést kell hozni a terhes vagy kisgyermekes anyák esetében is, neveljék fel a gyermekeket a börtönben az édesanyák, esetleg kerüljenek egy családtaghoz, vagy végső esetben állami gondozásba. A női büntetés-végrehajtási intézetek jellemzően kisméretű épületek, amelyek kényszermegoldásból születtek, emiatt nem rendelkeznek olyan, a férfi börtönökben meglévő feltételekkel, amik szükségesek a munkához, a tanuláshoz, a sportoláshoz vagy a kulturális programokhoz. Sajnálatos módon a női elítéltek gyakran válnak megalázás, zaklatás és nemi erőszak áldozatává a börtön falai között.¹⁵²

¹⁵⁰ Juhász Zsuzsanna (2009.): i.m. 263. p.

¹⁵¹ Dr. Pink Edit: Az elítélt nők helyzete néhány külföldi államban. Börtönügyi Szemle, 2002. 1. szám, 39. p.

¹⁵² Jancsák Ramóna: i.m. 85. p.

VI. 1. Nemzetközi szabályozás

A nemzetközi emberi jogi egyezmények szabályai a női fogvatartottakra is vonatkoznak, ennek értelmében nem érheti őket diszkrimináció elhelyezési körülményeik tekintetében, vagy a velük való bánásmóddal kapcsolatban. Meg kell előzni minden olyan erőszakos cselekményt, ami nők ellen irányul, illetve, ha mégis történik ilyen, azt ki kell vizsgálni és minden esetben szankcionálni kell. El kell különíteni egymástól a női és a férfi fogvatartottakat, speciális intézkedéseket kell hozni a terhes és a kisgyermekes anyákra vonatkozóan. Ha egy anya a büntetés-végrehajtási intézetben ad életet gyermekének, nem szabad feltüntetni a születés helyét a születési anyakönyvi kivonaton. Lényeges szabály továbbá, hogy egy női börtönbe csak a női végrehajtó személyzet kíséretével léphet be a férfi személyzet.¹⁵³

Az elítéltekkel kapcsolatos bánásmód során tekintettel kell lenni arra is, hogy a nők biológiai és egyéb szükségletei eltérnek a férfiakétól, így a fogvatartottak gondozása során új utakat lehet nyitni civilek bevonásával, valamint speciális kezelési technikák alkalmazásával. Lényeges követelmény azonban a nemek közötti esélyegyenlőség, büntetés-végrehajtásban történő érvényesülése szempontjából, hogy pozitív diszkriminációt a női elítéltekkel szemben kizárólag indokolt esetben és csak a szükséges mértékben alkalmazzanak.¹⁵⁴

2010-ben fogadta el az ENSZ az ún. Bangkoki szabályokat, amely a női elítéltekre, illetve elkövetőkre vonatkozóan tartalmaz speciális szabályokat, kiemelten kezelve a várandós, kisgyermekes, és szoptató anyákat.¹⁵⁵

A spanyol szabályozás szerint a női elítéltek nem végezhetnek munkát a szülést megelőző 16 hétig, valamint azt követően 6 hétig. Az Orosz Föderációban elhalasztható a kiszabott büntetés végrehajtása, valamint csökkenthető a tartama terhes, és 14 évnél fiatalabb gyermeket nevelő nők esetében, ha a büntetési tartam nem haladja meg az 5 évet. A litván jogszabályok értelmében

¹⁵³ Jancsák Ramóna: A szabadságvesztés büntetésüket töltő nők helyzete külföldön. Börtönügyi Szemle, 2008. 3. szám, 85. p.

¹⁵⁴ Dr. Pink Edit: i.m. 40. p.

¹⁵⁵ Dr. Herczog Mária: i.m. 3. p.

feltételelesen szabadlábra bocsáthatók a terhes nők és azok az anyák, akiknek 3 éves kor alatti gyermekük van.¹⁵⁶

VI. 2. A női börtönök specifikus problémái

Világviszonylatban is a férfi fogvatartottak dominanciája jellemző, aminek a női börtönnépeség aránybeli és számbeli növekedése ellenére számos következménye van. A börtönrendszerek többségében nem állnak rendelkezésre a női elítéltekre vonatkozó statisztikák. Mivel kevés az olyan büntetés-végrehajtási intézet, amelyet nők számára alakítottak ki, a hatóságok nem tudnak bizonyos elkülönítési szempontokat érvényesíteni. Ennek következtében összezárnak eltérő elkövetői múlttal rendelkező személyeket, valamint együtt helyeznek el előzetes letartóztatott és elítélt nőket. A fogvatartottak kisebbségét képező nők csoportján belül további kisebbséget jelentenek a külföldiek, a fiatalok, az idősebb nők és az előzetes letartóztatottak, akik sokkal rosszabb helyzetben vannak társaiknál.¹⁵⁷

Az alacsonyabb számú női fogvatartottal a büntetés-végrehajtási hatóságok is másképpen bántanak. Bizonyos országokban csak egyetlen női börtön működik, itt tartják fogva az ország bármely részéről érkező elkövetőket, akkor is, ha emiatt lakóhelyüktől nagyon távol kerülnek. A férfi büntetőintézetekhez csatolt, de nők számára felállított elkülönített szárny, vagy körlet alternatív megoldásként szolgál, bár az intézmény tervezése és működtetése során a férfiak igényeit veszik figyelembe. Az ilyen típusú épületekben a nők által jelentett biztonsági kockázathoz képest lényegesen magasabb szintű a biztonsági rendszer, hiszen a férfiakhoz képest enyhébb súlyú bűncselekmények miatt töltik szabadságvesztés büntetésüket. Mivel a női fogvatartottak speciális helyzete nem szerepel a börtönszemélyzet oktatásában, nem tartják szem előtt a nők higiéniai és egészségügyi szükségleteit. A különböző oktatási és képzési programokat a férfiak igényeihez igazítják, így a női elítéltek számára kevesebb lehetőség nyílik a munkavégzésre, a büntetés-végrehajtási szervezet egyenruháit azonban rendszerint ők varrják.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Juhász Zsuzsanna (2009.): i.m. 265. p.

¹⁵⁷ Juhász Zsuzsanna (2009.): i.m. 264. p.

¹⁵⁸ Jancsák Ramóna: i.m. 86. p.

A gyakorlatban három helyen helyezhetik el a női elítélteket. Egyrészt kizárólag női börtönökben, másodsorban ún. vegyes börtönökben, melyet mindkét nem számára építettek, harmadrészt pedig férfi börtönökben, ahol külön épületszárnyakat alakítottak ki a nők részére. Lényeges különbség az utóbbi két forma között, hogy a férfi börtönökben csak akkor helyeznek el nőket, ha máshol nincs lehetőség a megfelelő elhelyezésükre. A vegyes büntetés-végrehajtási intézeteket viszont eleve úgy építették, hogy mindkét nem igényeihez igazodjanak, tehát célszerűbb ezekben elhelyezni a női fogvatartottakat. A férfiak számára létrehozott börtönök általában nem felelnek meg a nők eltérő igényeinek, így diszkriminációhoz vezethet az ezekben történő végrehajtás.¹⁵⁹

Jelenleg nincs olyan ország Európában, ahol mindhárom börtöntípus egyszerre lenne megtalálható. Jellemzően női börtönökben, vagy férfi büntetés-végrehajtási intézetek elkülönített részében tartják fogva a női elítélteket. Horvátországban és Bulgáriában például kizárólag női börtönök vannak, ezzel szemben Luxemburg, Finnország, Dánia és Izland egyáltalán nem rendelkezik női büntetés-végrehajtási intézettel. Nem igazán gyakoriak a vegyes börtönök, ilyen megoldást Lettországon, Luxemburgban, Örményországban, Izlandon és Finnországban alkalmaznak. Dániában a nőket kizárólag férfiak számára kialakított börtönökben tartják fogva.¹⁶⁰

ZÁRSZÓ

A hatékony büntetés-végrehajtás nélkülözhetetlen eleme a törvényes bánásmód, hiszen a hatóságok csak példamutató magatartásukkal érhetik el azt, hogy a társadalom megtévedt tagjai hosszú távon tiszteljék és betartsák a törvényi előírásokat. Ebből adódóan kiemelt figyelmet kell szentelni a személyi szabadságukban korlátozottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességének biztosítására, valamint az emberi jogok érvényesülésével összefüggő elvárásokra. A fogva tartás során komplex módon jelenik meg a bánásmód törvényessége. Ennek részét képezi szűkebb értelemben a fogvatartottak hátrányos megkülönböztetésének tilalma, velük szemben megfelelő hangnem

¹⁵⁹ Juhász Zsuzsanna (2009.): i.m. 266. p.

¹⁶⁰ Juhász Zsuzsanna (2009.): i.m. 267. p.

használata, továbbá önérzetüknek és emberi méltóságuknak tiszteletben tartása. Biztosítani kell számukra a kínzás és az embertelen bánásmód elleni panasztétel lehetőségét, illetve az ehhez kapcsolódó jogorvoslat gyakorlását is. Tágabb értelemben a bánásmódhoz hozzátartoznak az elítéltek elhelyezésének körülményei, amelyek az elítéltek önérzetére, emberi méltóságára is hatást gyakorolnak. A fogvatartottak jogi helyzetét hátrányosan befolyásolja a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltsága, ami veszélyezteti a fogva tartás biztonságát, és a bánásmód törvényességére is kihat.¹⁶¹

Tanulmányomban igyekeztem minél több szempontból megvizsgálni a nők fogva tartásának körülményeit, mind a magyar, mind a külföldi büntetés-végrehajtási intézetekben. Megállapítható, hogy a rendelkezésre álló tárgyi és pénzügyi feltételek nem biztosítanak lehetőséget a börtönök telítettségének csökkentésére, pedig a túlszűfolttség jelenti az egyik alapvető problémát a büntetés végrehajtása során.

Kevés szakirodalom foglalkozik továbbá a női fogva tartás sajátosságaival, ezért álláspontom szerint érdemes lenne elkészíteni egy olyan átfogó jellegű tanulmányt, amely kiemelten foglalkozik a börtönben lévő nők különleges helyzetével, illetve a szülők bebörtönzésének a család többi tagjára gyakorolt hatásával.

¹⁶¹ http://obh.hu/allam/aktualis/pdf/BV_fuzet.pdf

Irodalomjegyzék

- Dr. Erdődi Orsolya: Gondolatok. A fogvatartott nők kezelésével, nevelésével összefüggő egyes kérdésekről. Börtönügyi Szemle, 2002. 1. szám
- Dr. Erdődi Orsolya: Nevelés-e a nevelés? Börtönügyi Szemle, 2005. 1.szám
- Dr. Fehér Lenke - Dr. Parti Katalin: A női elítéltek helyzete a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben. Börtönügyi Szemle, 2003. 3. szám
- Dr. Herczog Mária: Börtönben lévő szülők gyerekei - egy speciális gyerekcsoport, speciális szükségletekkel. Családi Jog, 2012. 1. szám
- Dr. Kövér Ágnes: Női bűnözés a rendszerváltás előtt és után. Belügyi Szemle, 1998. 3. szám
- Dr. Pink Edit: Az elítélt nők helyzete néhány külföldi államban. Börtönügyi Szemle, 2002. 1. szám
- Gerginé Dr. Horgos Livia - Csorba Ildikó: A női bűnözés jellemzői és okai. Belügyi Szemle, 1990. 4. szám
- Greer, Kimberly R.: A személyes, elkülönülő kapcsolatok változó jellege a nők számára fenntartott büntetés-végrehajtási intézetekben, az Egyesült Államokban. Börtönügyi Szemle, 2002. 1. szám
- Győri Zoltán: „Anya-gyermek együttes elhelyezése a börtönökben” elnevezésű nemzetközi konferencia tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 2003. 2. szám
- Huszár László - Tari Ferenc: Első lépés. A női fogvatartottak helyzete napjainkban. Az előnyös megkülönböztetés elve. Börtönügyi Szemle, 1997. 3. szám
- Jancsák Ramóna: A szabadságvesztés büntetésüket töltő nők helyzete külföldön. Börtönügyi Szemle, 2008. 3. szám
- Juhász Zsuzsanna: A fogvatartott nők és gyermekeik védelméről. Acta Juridica et Politica, Tomus LXXIII. Fasciculus 27. Szeged, 2010.
- Juhász Zsuzsanna: A női börtönnépességről. Acta Juridica et Politica, Tomus LXXII. Fasciculus 10. Szeged, 2009.
- Pálóczi Katalin: Speciális elítélti csoportok a magyar büntetés-végrehajtásban. TDK dolgozat. Miskolc, 2010.

- Prof. Dr. Ruzsonyi Péter (szerk.): Büntetés-végrehajtási Igazgatás. Rendészeti szakvizsgabizottság. Budapest, 2012.
- Sinkó Éva: A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek Részlegének működési tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 2006. 3. szám
- Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest - Pécs, 2004.

Felhasznált internetes források

<http://baon.hu/bacs-kiskun/kozelet/a-racsok-mogott-gyogyir-a-munka-457654>

http://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_jelentes_Kalocsa_BVOP_valasz.pdf

http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_jelentes_BAZ_2006.pdf

<http://heol.hu/heves/kozelet/anya-es-gyermeke-bortonben-a-mese-kiutat-jelenthet-475705>

http://hirszerzo.hu/hirek/2008/11/24/87591_ujszulottek_a_racs_mogott_riportunk_az_anya

<http://hmbvi.t-online.hu/>

http://index.hu/belfold/2010/11/15/mesel_az_egri_borton/

<http://marianosztrabv.hu/intezettortenete.html>

http://obh.hu/allam/aktualis/htm/kozlemeny20090618_2.htm

http://obh.hu/allam/aktualis/htm/kozlemeny20120515_2.htm

http://obh.hu/allam/aktualis/pdf/BV_fuzet.pdf

<http://obh.hu/allam/jelentes/200805416.rtf>.

<http://obh.hu/allam/jelentes/201005622.rtf>.

<http://origo.hu/itthon/20110506-bortonlelkeszek-munkaja-a-bortonokban.html>

<http://prisonunited.blogspot.hu/2011/10/bortonelet-egerben.html>

<http://tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a577.pdf>

http://uni-miskolc.hu/~wwwdeak/pallo_mhelyi.pdf

Hivatkozott jogszabályok jegyzéke

- A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. tv.)
- A büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet
- A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet